Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra divadelní vědy

Diplomová práce

Bc. Lucie Chocholoušová

Tři případy kriminalizace divadla
Three Cases of the Criminalization of the Theatre

Praha 2020

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Just, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, který dohlížel na faktickou správnost, podpořil mě při vyhledávání pramenů a kontaktů na pamětníky. Navíc mu velice děkuji za redigování textu.

Dále bych ráda poděkovala Kateřině Hovězákové za jazykovou korekci, pomoc s formátováním a psychickou oporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. května 2020

Bc. Lucie Chocholoušová

Klíčová slova

Okupace Československa 1968

Normalizace

Politický proces

Státní bezpečnost

Divadlo Waterloo

Valentin Katajev: *Syn pluku*

Časopis Tramp

Sešlost v Leskovci nad Moravicí

Emil Hauptmann

Pouť na Hostýn

Improvizace

Loutkové divadlo

Pedagogická univerzita v Hradci Králové

Jaroslav Máslo

Key words

The occupation of Czechoslovakia in 1968

The normalisation process in 70s

The political court case

State police

The Theatre Waterloo

Valentin Katajev: *Syn polka*

The Magazine Tramp

The Meeting in Leskovec nad Moravicí

Emil Hauptmann

The pilgrimage on Hostýn

The improvization

The puppet theatre

The Univerzity of Pedagogy in Hradec Králové

Jaroslav Máslo

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o třech soudních případech v době tzv. normalizace, kdy byli aktéři obžalováni a následně odsouzeni za pobuřování a hanobení republiky a jejího představitele v rámci své divadelní činnosti, či činnosti s divadelními prvky.

První ze třech případů se odehrál v letech 1971-1972 v Ostravě. V roce 1969 byla v Divadle Waterloo uvedena parodie prózy ruského autora Valentina Katajeva Syn pluku. Inscenace byla po několika uvedeních stažena. Část aktérů se podílela také na tvorbě časopisu Tramp, který byl v této době pro vládu nežádoucí a sledovaný StB. V rámci časopisu Tramp byla uspořádána redakční rada formou večírku, na které mimo jiné zazněly písně z inscenace Syna pluku.

Nedlouho po těchto událostech byli členi divadla Waterloo (Petr Podhrázký, Ivan Binar, Josef Frais, Petr Ullmann, Edvard Schiffauer a Tomáš Sláma) odsouzeni.

V druhém případě byla roku 1974 v Kroměříži odsouzena skupina přátel (Emil Hauptmann, Lenka Horáková, František Maxera, František Květoň a Lubomír Piperek), která pod vedením amatérského loutkáře Emila Hauptmanna, odehrála improvizované představení při pouti na Svatém Hostýnu. Během této loutkové improvizace se Emil Hauptmann dopustil výroků, které podle tehdejšího trestního řádu byly považovány za protistátní.

Poslední případ se udál na Vysoké škole pedagogické v Hradci Králové, kde v roce 1971 StB prošetřovala, zdali se někteří studenti nechovají protirežimně. Skrze výslechy studentů StB zjistila, že se na kolejích někteří studenti dopouštějí protistátních výroků a produkcí. Jaroslav Máslo, Jiří Křístek, Jiří Pavlásek a Václav Tuček byli stejně jako předcházející dvě skupiny odsouzeni k nepodmíněným trestům.

Diplomová práce rozebírá archivní materiály (důkazy, výslechy svědků, žaloby), na základě kterých analyzuje všechny tři případy a jejich dopad nejen na životy odsouzených, ale také na společnost v době normalizace.

Druhá část této práce se zabývá teatralitou samotných procesů, které byly tehdejším režimem inscenovány jako odstrašující případy následků protirežimního chování. Zde jsou popsány role jednotlivých osob během vyšetřování, zatýkání, ale i celého soudního procesu. Zároveň práce rozebírá teatrální funkci jednotlivých případů v dané společensko-politické situaci.

The Abstract

This diploma thesis discusses three lawsuits at the period of normalization, when participants were sued and later sentenced for provocation and denigration of the Czechoslovak Socialistic Republic and its representatives during their theatre activity or improvisation with theatrical elements.

The first from three lawsuits had been taking place during 1971 and 1972 in Ostrava. There was a parody of the novel called *Son polka* by Valentin Katajev put on stage in the Waterloo Theatre in 1969. The production was banned after several repetitions. Some participants were involved in producing the Tramp magazine which was unwanted and watched by the state authority. There was and editorial board organized by this magazine like a tramp party where besides other songs Son polka's songs were sung.

Shortly after those events the members from the Waterloo Theatre: Petr Podhrázký, Ivan Binar, Josef Frais, Petr Ullmann, Edvard Schiffauer a Tomáš Sláma were arrested and sentenced to jail.

The second case took place in Kroměříž in 1974. A group of friends led by an amateur puppeteer Emil Hauptmann had staged an improvised presentation during the Hostýn pilgrimage. Playing the puppets Emil Hauptmann committed lots of utterances which were considered as provocations according to an actual penal code and that is why Emil Hauptmann, Lenka Horáková, František Maxera, František Květoň and Lubomír Piperek were sentenced to jail.

Another case took place at The University of Pedagogy in Hradec Králové where StB (State Security) investigated an anti-regime behaviour in 1971. Accidentally they found out that a group of college students had been commiting anti-regime utterances and meetings. Those were: Jaroslav Máslo, Jiří Křístek, Jiří Pavlásek a Václav Tuček. All of them were imprisoned.

The diploma thesis analyses archival materials (evidences, interrogations, legal actions). It examines all three lawsuits and their impact not only on the lives of convicted people but even on the whole normalised society.

The second part of the thesis deals with theatrality of lawsuits which were staged by the actual regime as deterrent examples and their consequences which follow an anti-regime behaviour. There are described the characters of particular participants during investigations, arresting, even during the whole lawsuits there. Simultaneously the thesis analyses a theatrical function of individual lawsuits in the given social-political situation.

Obsah

Úvod....8
1. Divadlo Waterloo....10
2. Emil Hauptmann a spol. 15
3. Jaroslav Máslo a spol....25
4. Teatralita soudního procesu....32
4. 1. Případ Waterloo....34
4. 2. Emil Hauptmann a spol. 42
4. 3. Jaroslav Máslo a spol. 48
5. Závěr....50
6. Seznam použité literatury....51
7. Prameny....52

Úvod

Politické změny, které po příjezdu vojsk v roce 1968 probíhaly napříč celou společností, se samozřejmě nemohly nedotknout také divadel a produkcí na rozhraní divadla a performance.

V průběhu 70. let 20. století byla celá divadelní síť restrukturalizována tak, aby nad ní měla komunistická strana větší dohled. Krátce po srpnu (12. září 1968) byla opět zavedena cenzura, která byla navíc v průběhu dalších měsíců postupně podpořena velkou mírou autocenzury, jíž lidé, pracující v médiích, ze strachu z restrikcí podléhali.

Některým umělcům bylo zakázáno působit úplně, divadla byla pod různými záminkami omezována, či úplně zavírána (například Divadlo za branou) v několika případech dokonce došlo na soudní řízení a následné odsouzení aktérů.

Takové případy byly souzeny a následně trestány zejména podle § 100 trestního zákoníku, kde se píše o pobuřování

„[…]

1 Kdo z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky nejméně dvě osoby pobuřuje

a)proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky,

b)proti její územní celistvosti, obranyschopnosti nebo samostatnosti, nebo

c)proti spojeneckým nebo přátelským vztahům republiky k jiným státům, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

2)Stejně bude potrestán, kdo z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky umožní nebo usnadní šíření pobuřujícího projevu uvedeného v odstavci 1.

3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,

a)spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí nebo jiným podobně účinným způsobem, nebo

b)spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 za branné pohotovosti státu.“[1]

Případně byli perzekuováni podle § 102 o hanobení republiky a jejího představitele, kde se píše:

[1]Trestní zákon. In: 1961, ročník 1961, číslo 140. Dostupné také z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon140-1961.pdf. Str. 481

„*Kdo veřejně hanobí republiku, Národní shromáždění, Slovenskou národní radu nebo jejich předsednictvo anebo vládu, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo nápravným opatřením.“*[2]

a § 104 o hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele:

„Kdo veřejně hanobí některý stát světové socialistické soustavy nebo jeho čelního představitele, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo nápravným opatřením.“[3]

Bohužel je takřka nemožné vypátrat, kolik takových případů bylo a kdo všechno byl podle výše zmíněných paragrafů potrestán. Mně osobně se podařilo dohledat tři případy z různých koutů republiky, různým způsobem spojené s divadlem, či operující s určitými prvky divadla či teatrality.

[2]Tamtéž str. 481

[3]Tamtéž str. 481

1. Divadlo Waterloo

Prvním případem je ostravské divadlo Waterloo, o kterém jsem již vypracovala bakalářskou práci. V rámci tohoto případu byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu: Petr Podhrázký, Ivan Binar, Josef Frais, Petr Ullmann, Edvard Schiffauer a Tomáš Sláma. Tehdy to bylo ještě amatérské divadlo Waterloo, které se rozvinulo z divadla Pod Okapem zformovaném okolo pedagogické fakulty v Ostravě, v roce 1969 nazkoušelo parodii na prózu ruského autora Valentina Katajeva Syn pluku.

Samozřejmě využití tohoto pretextu nebylo náhodné, tehdejší politicko-společnská situace byla stále rozvolněná a v návaznosti na příjezd okupačních vojsk i značně protirusky zaměřená. Bohužel inscenace byla uvedena v době, kdy už komunistická strana pracovala na normalizaci a podobné představení bylo nežádoucí, potrestání hodné a využitelné jako exemplární případ pro společnost, která by mohla mít podobné nežádoucí tendence.

Kniha Syn pluku byla jedním ze stěžejních sovětských literárních děl, školní povinnou četbou, která byla široce známá a spojená se sovětským Ruskem

Původní próza vypráví o sirotkovi, kterého najde vojenský pluk a přijme ho za svého spolubojovníka. Sirotek má být poslán do školy a hlavně pryč z fronty, ale on je zapálený do boje a tak uteče při převozu do týlu, aby mohl na frontě zabíjet Němce.
Pluk, který sirotka přijal, jej nakonec nalezne a domluví se s vedením, aby mohl zůstat s nimi, jelikož vykazuje výjimečné schopnosti a hlavně zájem o boj.

Aktéři divadla Waterloo převzali z předlohy hlavní motiv sirotka, nalezence na frontě a jeho zápal pro boj, útěk, i následné odeslání do vojenské školy. Celý text však protkali satirickými situacemi a parodickými dialogy, (*např.: […] Gorbunove… Dej zakouřit, Gorbunove, suchumského tabáčku! […] A papír, papír máš?*
Gorbunov: I ten, Biděnko, mám. Náš, ruský.
Biděnko: Nu dej, ukroutíme! – My nejsme otroci, otroci nejsme my… - Eh čerte. Jaký jsi ty člověk! Mezi kulturními lidmi žiješ a slabikář chlapci vykouříš. Ty na papír místo podpisu tři křížky dáváš a chlapci vzdělání odpíráš. Kdo přečte ti Suvorovovský útok, když sám bukvu od švába nerozeznáš!“[4]) i ironickými aluzemi na „mytologické“ postavy sovětské propagandy: *Ábr, frau Korabelnyk, přece by Vás nerozčílilo pár miliónů pitomých antifašistů!“*[5] Prózu autoři přetvořili v komorní muzikál, kde se i v parodických textech písní objevovaly satirické prvky. (např: *„Padají miny a nepadá karta, / všechno se vaří v kotli válečném. /Na frontě kdesi komsomolka Marta / hrdinně zmírá v boji statečném. / […] I v stěngazetě často o ní*

[4]PODHRÁZKÝ, Petr a spol. *Syn pluku a historie*. München: Obrys/Kontur - PmD, 1987., Str. 29
[5]Tamtéž str. 40

psali, / to proto, že ta dívka přesvatá / po těžkých bojích, kdy už všichni spali / odvšivovala jejich kaťata.“[6])

Text byl částečně improvizován a v průběhu zkoušení upravován, z tohoto důvodu nebylo možné při procesu přesně doložit uváděnou verzi textu. Zároveň ani my dnes nevíme, co přesně bylo při jednotlivých reprízách řečeno.

Text, který je nyní publikován v knize *Syn pluku a historie* je sepsaný zpětně hlavními aktéry inscenace, konkrétně Ivanem Binarem a Petrem Podhrázkým.

Již po prvních reprízách inscenace Syna pluku se začala policie o činnost divadla Waterloo zajímat, probíhaly první výslechy a přes divadelní prázdniny v létě 1969 došlo na personální změny ve vedení a tím pádem i na obměnu repertoáru. Do vedení divadla Waterloo, nyní již profesionálního souboru, se dostal Luděk Nekuda, který v divadle působil již od dob divadla Pod okapem, ale do kauzy kolem Syna pluku nebyl více zapleten, nežli jako svědek.[7]

Syn pluku již v další sezóně nebyl uváděn, oficiálním důvodem pro to měla být odlišná profilace repertoáru divadla směrem od satiry k lehkým zábavním formám. Samozřejmě ale nelze vyloučit, že zde měla na změně hlavní podíl společensko-politická situace.

StB v této době sice vedla výslechy, při kterých zjišťovala dění v divadle Waterloo a samozřejmě hlavně s ohledem na inscenaci Syn pluku, zatím však neorganizovala žádné zatýkání, či zátah na její tvůrce. K samotnému soudnímu procesu vedla ještě delší cesta.

Část účastníků divadla Waterloo byla také činná v časopisu Tramp, což byl ostravský měsíčník *„pro milovníky přírody a volnosti (tak zněl podtitul a taková byla i náplň)“*[8], není s podivem, že i tento časopis byl pro StB trnem v oku. Na začátku normalizace se objevily snahy tento časopis zrušit. K tomu naštěstí nedošlo a časopis byl vydáván ještě nějakou dobu.

V říjnu roku 1970 se redakce Trampa v čele s inscenátory Syna pluku rozhodla uspořádat rozšířenou dvoudenní redakční radu Trampa na statku Petra Podhrázkého v Leskovci nad Moravicí.

Tato rada měla pochopitelně formu večírku, kde se mimo jiné pil alkohol a zpívalo u ohně. Při této příležitosti bývalí členové divadla Waterloo zazpívali i několik písní ze Syna pluku.

---

[6]Tamtéž str. 33

[7]V záznamech případu nelze dohledat, zdali sehrál jen roli řadového svědka, či důležitější. I přes důkazy o jeho pozdějším podpisu spolupráce s StB nelze doložit žádné bližší informace o jeho skutečné roli, působení, či kariérním postupu v tomto období.

[8]Tamtéž, str. 63

Na reakci příslušných orgánů nebylo potřeba čekat dlouho, v únoru roku 1971 byl časopis Tramp zrušen, někteří členové divadla Waterloo byli pozatýkáni a proces Waterloo se rozjel na plné obrátky.

Soudní proces divadla Waterloo byl postaven hlavně na inscenaci Syna pluku, ale večírku na Leskovci bylo v procesu také využito. Právě kvůli Leskovci mohla žaloba tvrdit, že obžalovaní pobuřovali tím, že zpívali zakázané protisovětské písně i v roce 1971. Možná a v tomto procesu i pravděpodobná obhajoba náladou let 1968-1969 byla následkem této události zpochybnitelná.

Soudní proces byl vystavěn na dvou hlavních pilířích: výslechy svědků a podezřelých a odborném posudku textů uváděných v divadle Waterloo, a to hlavně Syna pluku.
Pro sepsání odborného posudku byli vybráni zaměstnanci olomoucké univerzity Doc. PhDr. Miroslav Kala a Doc. PhDr. Ljubov Ordeltová.

Snaha o co největší dopad na obžalované vyplývá již z tohoto výběru – docent Kala byl dlouholetým členem KSČ, který se postupně z učitele na střední škole vypracoval až na děkana katedry českého jazyka a literatury. Později v 70. letech zastával funkci proděkana pro politickovýchovnou činnost, a v jeho kádrovém hodnocení stálo mimo jiné, že *„vždy stál a stojí jednoznačně na pozicích marxismu-leninismu, soustavně se angažuje za realizaci politiky strany.“*[9] Podle pamětníků navíc tento znalecký posudek nebyl jediný, který Kala v období normalizace vytvořil a tím dopomohl k odsouzení obžalovaných. Bohužel se mi nepodařilo tuto informaci podložit archivními materiály.

Doc. Ljubov Ordeltová byla v době procesu odbornou asistentkou katedry ruského jazyka a literatury, později jeho vedoucí.[10] Stejně jako docent Kala, i ona byla dlouholetou členkou KSČ, a za své postoje a práci dostala mnohá vyznamenání[11]. Ale hlavně sehrála, při psaní posudku a v následném procesu, roli člověka, který zažil 2. světovou válku, jelikož pocházela přímo ze Sovětského svazu, a „*v r. 1942 byla odvlečena na práce do Plavna. 30.*

[9]Univerzita Palackého, Archiv zaměstnanců Pedagogické fakulty, spis Miroslava Kaly, Komplexní zhodnocení učitele k platovému postupu, Olomouc, rok neznámý.
[10]Doporučení dostala od docenta Miroslava Kaly.
[11]„Obdržela řád slovenského národního povstání /1946/, partyzánské vyznamenání k 30. výročí SNP /1974/, pamětní medaili OV KSČ v Olomouci u příležitosti 100. výročí narození V. I. Lenina a 25. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou /1970/, pamětní medaili ÚV KSČ u příležitosti 50. výročí založení KSČ /1971/, řádu uznání a pochval po linii SČSP, stříbrnou medaili UP-1976/, čestná uznání rektora UP a OSZŠV /1979/.“ Univerzita Palackého, Archiv zaměstnanců Pedagogické fakulty, spis Ljubov Ordeltová, Doc. PhDr. Ljubov Ordeltová, CSc. – návrh na ustanovení docentkou. Olomouc, 17. 4. 1979, str 2.

května 1944 z lágru uprchla, a pohybovala se ilegálně v ČSR a zapojila se do partyzánské skupiny Jana Žižky z Trocnova.“[12]

Znalci spolu vypracovali rozsáhlý posudek nejen na Syna pluku, ale i na další literární díla, která byla ať už inscenována v divadle Waterloo, nebo pouze nalezena při domovních prohlídkách obviněných.

V posudcích rozebrali stránku po stránce a rozepisovali významy metafor, upozorňovali na satirická vyjádření a situace. A přestože sami autoři posudku přiznali, že je při inscenování důležitý nejen text, ale *„[…] hlavní důraz u každého scénáře je kladen především na režii, gesta, mimiku herců, intonaci a důraz v dialogu.“*[13] Jednoznačně tvrdí, že *„[…] režie se snaží uskutečnit autorův záměr.“*[14]A docházejí k závěru, že „*V předložených materiálech autoři ponejvíce otevřeně napadají SSSR a socialistický společenský řád, vyskytuje se v nich však také celá řada dvojsmyslných narážek, které citujeme.“*[15]

Samozřejmě, všechny tyto narážky a jinotaje se v textu nacházely, jak jsem již sama citovala výše. V tomto ohledu je posudek pravdivý (když eliminujeme nezadatelné právo satiry či parodie na svobodný výsměch), a nejen z výše zmíněných citací, ale i z detailnosti třicetistránkového posudku je čitelné, že se jeho autoři skutečně snažili nalézt každý tehdejšími zákony trestně postihnutelný rys hry.

Druhou skupinou důkazů, na základě kterých byli obvinění posléze souzeni, byly výslechy, ať už jejich vlastní, či svědků.

Výslechy se datovaly od doby inscenování Syna pluku, kdy policie vyslýchala hlavně diváky, kteří přišli na představení, až k období po večírku v Leskovci, kdy se rozběhlo hlavní vyšetřování.

Policie se při výsleších dotazovala na různé inscenace divadla Waterloo, v první řadě samozřejmě na Syna pluku, ale i na večírek v Leskovci.

Výslechy svědků sloužily k doložení dění na představeních divadla Waterloo, ale také dění na Leskovci.

Obvinění se samozřejmě nedoznali, ale naopak obhajovali společensko-politickou situací v roce 1968, společenskými náladami a svým „pomýlením“ názory tehdejších vedoucích představitelů (v době vyšetřování už dávno odvolaných), kterému celkovým

[12]Univerzita Palackého, Archiv zaměstnanců Pedagogické fakulty, spis Ljubov Ordeltová, Návrh na jmenování s. PhDr. Ljubov Ordeltové, CSc. Docentkou ve smyslu ustanovení písm.e/§ 55a zák.č. 163/69 Sb., Olomouc, datum neznámé, str 2. (Citovala jsem i s chybou – v té době žádná ČSR neexistovala.)

[13]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, VS/ČVS-40/1971, Znalecký posudek předloženého písemného materiálu, Olomouc, 2. 6. 1971, str. 39

[14]Tamtéž, str 39

[15]Tamtéž, str 40

vlivem okolí podlehli. Dění v Leskovci poté obhajovali jako pouhé zpívání písní a omlouvali jej zejména požitím alkoholu.

Výslechů bylo velké množství, ale všechny měly stejný cíl, pozdější výslechy se už jen cyklily, policisté se ptali na stále stejné otázky, snažili se obviněné nachytat, či vykolejit. Předkládali jim výslechy svědků, které měly podkopávat jejich obhajobu.

S těmito podklady šel případ 24. 1. 1971 k hlavnímu přelíčení. Toto přelíčení probíhalo čtyři dny, bylo veřejné a snaha udělat z něj událost zde byla nepopiratelná.

Soud k přelíčení pozval svědky a to jak ty, kteří již byli u výslechu v průběhu stíhání, ale zároveň i znalce, kteří psali posudky. U soudu probíhaly výslechy podobně jako na policii, soud se snažil doložit na základě výslechů svědků a posudků vinu obžalovaných.

Zajímavá byla přítomnost soudních znalců, kteří byli u soudu. Ti celému soudnímu jednání dodávali vážnost a odbornost. Zde se pravděpodobně nejvíce projevil fakt, že znalkyně doc. Ljubov Ordeltová byla ruské národnosti a zároveň se účastnila partyzánských bojů.

Podle očitých svědectví u soudu velmi ostře obhajovala ruské vojáky a svými zkušenostmi dokládala, že to, co je napsané ve hře, je pouze lež a útok na Sovětský svaz.
Bohužel zápisy od soudu jsou velmi fragmentární, a tak toto svědectví není možné doložit přímo.

Po čtyřech dnech soudu padl rozsudek podle § 100 odstavce 1. k nepodmíněnému odnětí svobody a to v trvání: Petr Podhrázský – 20 měsíců, Edvard Schiffauer - 9 měsíců, Petr Ullmann – 15 měsíců, Ivan Binar – 12 měsíců, Josef Frais – 15 měsíců.

Další tři obžalovaní vyvázli pouze s podmínečnými tresty a dva byli zproštěni viny.

U odvolacího soudu, kterého se zúčastnili všichni odsouzení, byl rozsudek Josefu Fraisovi zmírněn na trest podmíněný, pravděpodobně díky tomu, že se jeho obhajoba zaměřovala na odsouzení svých předešlých činů a jejich litování.

Všichni ostatní si své tresty odseděli téměř v plné výši, jen pár dní před koncem je totiž osvobodila Husákova amnestie. Je však nutné zmínit, že následky vězení, ať už profesní, morální, či psychické, nesli odsouzení do konce komunistického režimu a někteří zvlášť těžce i poté

2. Emil Hauptmann a spol.

Další proces, kdy byla odsouzena skupina za divadelní produkci v širším slova smyslu, se udál roku 1974 v Kroměříži a byli v jeho rámci k nepodmíněným trestům podle paragrafu 100 odsouzeni: Emil Hauptmann, Lenka Horáková, František Květoň, Lubomír Piperek, František Maxera. Tito lidé nebyli součástí žádného divadla, ani jiné organizované skupiny, i přes to byli odsouzeni za produkci loutkového divadla před publikem.

Emil Haptmann, i když měl německé jméno po otci, byl českým rodákem, se narodil 26. 5. 1940. Otec, než byl povolán na frontu v roce 1940, odkud se již nevrátil a později byl prohlášen za nezvěstného, byl výtvarník.

Matka Emila Hauptmanna byla z rodiny kolotočářů a kočovných loutkoherců, část dětství prožil Emil Hauptmann s ní, později se svojí babičkou, právě v tomto prostředí. Po základní škole se učil písmomalířství a později začal docházet na denní studium Umělecko průmyslové školy v Uherském Hradišti, kde dělal vedoucího loutkového divadla. Od roku 1969 pracoval jako výtvarník – loutkář ve Filmových ateliérech v Gottwaldově. Přestože v době procesu nebyl součástí žádného divadla, měl doma loutky z dob svého předešlého působení.

Lenka Horáková také nebyla v žádném divadle aktivní, k nešťastným událostem roku 1974 se dostala jako blízká kolegyně a přítelkyně Emila Hauptmanna. Pracovala jako grafička, tedy ani její povolání nemělo nic společného s divadlem.

Ostatní aktéři byli různými známými Emila Hauptamnna a Lenky Horákové, jak sama Horáková uvedla u výslechu: *„V dalších odděleních Krátkého filmu pracují mí další známí Jan Škrabánek a Ivan Biel. Františka Květoně znám ze školy a občas se vídáme, Lubomír Piperek je jeho kamarád. František Maxera je známý mého bývalého muže Dušana Klimeše a současně se stýká s Emilem Hauptmannem.“*[16]

Z výpovědi je tedy jasné, že účastníci spolu (na rozdíl od případu Waterloo) navzájem neměli žádné bližší vztahy, někteří se dokonce potkali poprvé. I to mělo na průběh procesu velký dopad.

Celá událost se stala při Svaté pouti na Hostýně, tedy významném křesťanském poutním místě, což v období komunismu znamenalo, že se jednalo o velmi hlídanou lokalitu, kde v období poutě byl ještě zesílen dohled. Dalším důvodem pro zesílení dohledu bylo blížící se výročí okupace ČSSR, kdy StB očekávala nesouhlasné projevy návštěvníků poutě.

[16]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Emila Hauptmanna, Brno, 19. 8. 1974, str 6

Emil Hauptmann a Lenka Horáková nebyli na Hostýně poprvé. Navštívili Hostýn nejdříve před poutí, i tato návštěva byla předmětem výslechů, přestože se zde nic „nepřístojného“ neudálo.

V den pouti se tato nesourodá skupina vydala na Svatý Hostýn, na popud Emila Hauptmanna s sebou vzali i jeho tři loutky, a to Škrholu, Kolombínu a Martina Kabáta. Podle svých slov je Emil Hauptmann měl v úmyslu ukázat tamějším dětem. Je otázkou, jestli už tenkrát plánoval s nimi sehrát nějakou scénku, či je chtěl dětem opravdu jen předvést. Tyto informace se v dochovaných dokumentech rozcházejí.

Potom, co aktéři prošli pouť, zamířili do hospody, kde však byly i děti, které si všimly Hauptmannových loutek a údajně ho: *„požádali, abych jim loutku předvedl. Loutku jsem jim krátce předvedl. Pak jsem jim řekl, že jim venku loutky ukáži. Potom jsme všichni společně vyšli před restauraci, né však před vlastní vchod do restaurace, ale za roh do míst, kde byly ještě stoly se židlemi. V těchto místech nikdo neseděl.“*[17]

Na tomto místě začal Hauptmann s ostatními s loutkami improvizovat. Kolem stolů se postupně shromáždily další děti i s dospělým doprovodem.

Hautpmann vodil loutku Škrholy, Horáková Kolombínu a u loutky Martina Kabáta se střídali všichni ostatní.

Podle výpovědi Emila Hauptmanna improvizovali výjevy z různých pohádek, bohužel však při této produkci pronesl Emil Hauptmann několik výroků, které byly shledány jako provokativní. Ostatní zúčastnění (vyjma Lenky Horákové) si údajně uvědomovali „závadnost“ Hauptmannova chování a právě kvůli tomu se o produkci příliš nezajímali a loutku si často předávali – alespoň tak vypovídali při výslechu na StB.

V rámci improvizace Hauptmann skrze loutku Škrholy pronesl několik výroků, na základě kterých byl posléze zatčen a obviněn. První výrok pronesl v rámci scénky, kdy na scénu přišel voják a stejně jako Škrhola se zajímal o Kolombínu, zde Hauptmann řekl, že *„je špatný voják, který sloužil nejprve Valdštejnovi, Hitlerovi a jiným generálům a nyní by chtěl být přítelem soudruha Brežněva a takovému vojákovi, že svou dceru nedám.“*[18]

Podle svědků, mezi nimiž byli i příslušníci StB v civilu, pronesl v rámci této improvizace daleko závažnější výroky, které mohly být dávány do souvislosti se sovětskou okupací, že *„Hauptmann za loutku mluvil v tom smyslu, že jsme nepotřebovali žádnou pomoc od SSSR, že bychom si své záležitosti vyřešili sami, že tu nemají sovětští vojáci co dělat, při*

[17]Tamtéž, str. 3

[18]Tamtéž, str. 4

čemž prohlásil, že si své ženy obstaráme sami. Horáková za loutku Kolombíny k tomu prohlašovala, že chce jen našeho vojáka, že cizího nemá ráda.“[19]

Tyto výroky však Emil Hauptmann popíral, takže nevíme, zda se jedná o překroucené zápisky příslušníků StB, či toto Emil Hauptmann skutečně vyřkl a poté jen při obhajobě popíral. V podstatě v tomto případě ani skutečný obsah jeho výroků nehraje roli, jelikož výpověď, ať už byla pravdivá, či ne, byla v procesu použita.

Potom Hauptmann dával vojákovi tři úkoly, které pokud splní, tak dostane Kolombínu za ženu. Mezi nimi řekl další výrok, který byl považován za velmi škodlivý, aby *„šel do Kremlu k Brežněvovi pro peníze na Kremlládu a po cestě si dal pozor na policajty, aby ho nečapli a nezabásli.“*[20]

Posléze všichni herci odložili loutky a Hauptmann začal organizovat improvizovanou scénku bez loutek. V tu chvíli k nim přišel chlapec, který patrně neustále zlobil a chtěl také hrát nějakou postavu a to důležitější, než je pan král, na to mu Emil Hauptmann řekl, že *„víc než král je jedině Lenin a tak, že je Lenin.“*[21] Tento výrok stejně jako v prvním případě doplňují svědci, že *„Když se chlapec zeptal, co má dělat, Hauptmann mu odpověděl, ať jde zatím spát jako Lenin, že ho tu není třeba, že možná za 100 000 nebo za 200 000 let ho vzbudí, ale to že ještě neví, že ho tu není potřeba.“*[22]

Rozdíl mezi těmi dvěma výroky je znatelný. V prvním případě se mohl Hauptmann obhajovat tím, že je přeci Lenin důležitější, nežli král, druhý výrok, který uvedli jen svědci, už je daleko závažnější.

Zde už by se podle tehdejších zákonů jednalo o znevažování zakladatelské osobnosti sovětského státu.

Na vážnosti tohoto výroku ještě přidává fakt, že zde mluvil Hauptmann mimo produkci, tedy nemluvil za postavu, ale za sebe samotného.

Nakonec se rozhodl Hauptmann, že bude improvizovaně zobrazovat nějakou pohádku, či výjev z bájí, Lubomír Piperek, jeden z obviněných popsal situaci, takto: *„[…] počal Hauptmann představovat praotce Čecha, a při tomto výstupu klečel na zemi a ukláněl se.*

[19]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Jana Chládka, Brno, 19. 8. 1974, str. 3

[20]Tamtéž, str. 3

[21]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Emila Hauptmanna, Brno, 19. 8. 1974, str. 4

[22]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Jana Chládka, Brno, 19. 8. 1974, str. 3

V tomto okamžiku jsem k němu přistoupil a dělal jsem, že mu líbám zadní část těla. Při tom jsem prohlásil: ‚Líbám Vám zadek pane předsedo.'"[23]

Jak jsem již zmínila, na Hostýnskou pouť bylo vysláno několik příslušníků StB v civilu, kteří měli kontrolovat, zda se na pouti neděje něco nepřístojného. Nejméně jeden z nich shlédl celou produkci a již v polovině samozřejmě došel k závěru, že aktéři páchají trestný čin, avšak nemohl je sám zatknout, protože byl v civilu. Povolal však své kolegy, kteří po delší době přijeli v autech VB.

Jakmile příslušníci VB přišli skupinu legitimizovat, Emil Hauptmann vytušil, že bude zatčen a tak se rozeběhl směrem k lesu, kde byl bezpečností dohnán a zatčen. Stejně tak byla pozatýkána celá skupinka Hauptmannových přátel.

Hned další den začala policie vyslýchat jak zatčené osoby, tak i svědky, mezi ně patřili hlavně příslušníci VB, kteří dění v civilu sledovali, ale také několik civilistů. Bezpečnost samozřejmě dávala největší váhu výpovědím příslušníků StB a tak byly také při procesu nejvíce využívány.

Na rozdíl od případu Waterloo zde celý proces stál jen na výsleších svědků. Vzhledem k tomu, že aktéři nic neplánovali dopředu, ani neměli žádný textový podklad, neměla policie kde sbírat důkazy.

Tato absence důkazů se, jak vyplývá z následných výslechů, nejvíce podepisovala na daleko větší snaze policie usvědčit Hauptmanna a ostatní z toho, že byla celá akce dlouhodobě plánována. K tomu se jim velice hodil fakt, že Lenka Horáková a Emil Hauptmann již jednou na Hostýně byli, kdy podle Hauptmannových slov: *„Vzal jsem s sebou na tento výlet myslím dvě své loutky, co měli představovat si již nepamatuji. Loutky jsem vzal s sebou, proto, že pokud by tam byla vhodná příležitost bych s loutkami zahrál. Doba kdy jsme tam byli však byla mimo hlavní sezónu a tak tam bylo také málo lidí a já jsem s loutkami nic nehrál, ani je nikde neukazoval."*[24] Kvůli tomuto výletu se však policie mohla snažit o to více doložit jeho snahu pobuřovat ve smyslu, že poprvé bylo na pouti málo lidí a tak se Hauptmann vydal na Hostýn jindy, kdy bude moci pobuřovat před větším publikem.

Úplně stejně policii zajímal fakt, že účastníci nosili ven z hospody židle. Jeden z vyslýchaných se totiž v rámci snahy o doložení, že celou dobu při výstupu nebyl, zmínil, že

[23]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Lubomíra Piperka, Brno, 17. 8. 1974, str. 5

[24]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Emila Hauptmanna, Brno, 27. 8. 1974, str. 3

„S Lubošem jsme pokračovali v rozhovoru a po chvíli jsem si všiml, že diváci si začínají nosit židle k místu, kde se producírovalo s loutkama. Lubošovi jsem navrhl, abychom divákům pomohli nosit židle, což jsme také učinili.“[25]

Zde opět jde o situaci, kdy se policie opětovně ptala více lidí na fakt nošení židlí, patrně aby touto aktivitou mohla doložit, že se všichni přítomni snažili, aby dopad improvizované hry byl co největší. Samozřejmě zde také hrálo roli, že to ve výslechu uvedl člověk, který, přestože patřil ke skupině, s loutkami nehrál a tímto byla popsána jeho aktivita spojená s děním na jevišti.

Dále při domovní prohlídce u Hauptmanna policie našla text divadelní hry *Bylo nebylo aneb jednou bylo určitě.* Dalo by se říci, že v tomto případě měl Emil Hauptmann smůlu, že při domovní prohlídce policie našla něco, co se vůbec netýkalo jeho současné činnosti.

Hauptmann měl hru u sebe ještě z dob svého dřívějšího působení v loutkovém divadle v době studia Umělecko-průmyslové školy. Autorem této hry byl podle Hauptmannových slov jeho spolužák Jan Spratek. Ke hře se sám Emil Hauptmann vyjádřil jako: *„Hra měla v době, kdy byla napsána t. j. v r. 1967 kritizovat špatného funkcionáře, který svým byrokratismem a jednáním se dopouštěl nebezpečnějšího jednání než samotní loupežníci, kteří v této hře vystupují.“*[26]

V záznamech procesu jsou fotokopie scénáře uchovány, byť částečně nečitelné, ale již z některých výroků je zřejmé, že se jednalo o hru ve své době problémovou, natož v roce 1974. Ve hře postava funkcionáře pronáší repliky jako: *„Jak tak koukám, tak vy jste zaspali dobu, jestli dovolíte, tak Vám povím, v čem to vězí. S tím svým poctivým řemeslem můžete dnes jít do háje. Dnes se poctivě nikdo neuživí.“*[27]

Nebo: *„Byl jednou jeden král. […] Byl totiž obrodný proces, a ten král, aby nedostal mat, tak musel udělat velkou rošádu. Z krále se stal 1. tajemník. Je to docela obyčejný trik. Stačí pár převleků a je to. Z krále je tajemník a z kata ministr spavedlnosti. […]“*[28]

Dokonce již v době napsání nebylo dovoleno Emilu Hauptmannovi ji na scéně školy uvést. Přestože hra nikdy nebyla uvedena a se současným případem neměla nic společného,

[25]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Františka Maxery, Brno, 19. 8. 1974, str. 4

[26]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Emila Hauptmanna, Brno, 4. 9. 1974, str. 2

[27]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Bylo nebylo, aneb jednou bylo určitě, datum a místo neznámé, str. 2

[28]Tamtéž, str. 3

mohl být její text použit v procesu, jelikož byla stejně jako Hauptmannův výstup na Hostýně, považována za závadnou a dokreslovala Hauptmannův politický postoj.
Politický postoj všech obviněných zkoumali vyšetřovatelé poměrně důkladně. Nejvíce však u Františka Maxery a Lenky Horákové, u které při domovní prohlídce našli vzájemnou korespondenci, kde probírali nejen svůj komplikovaný vztah, ale i politiku.

František Maxera Lence například posílal dopis s básní Egona Bondyho a v dopise se objevovaly výroky jako: *„[…] jeden policejní chodec si o mně vytvořil dojem, že jsem nýmand bez vlivných konexí a hodlají mne ukřižovat policajti, protože jsem odmítl zaplatit stokorunu za pokutu […] bude veselo v Praze a bude veselo v Moskvě, jak praví zhovadilý básník Bondy. Básník Egon Bondy je megaloman a nýmand bez konexí.“*[29]

Lenka Horáková se zase v odpovědi Maxerovi zmiňovala o své činnosti v SSM, že *„Od roku 1974 jsem byla už na dvou schůzích SS a 2 schůzích ROH, a ani nevím, co to vlastně je ROH, ale jsem tam a pilně hlasuju. […] Zapomněla jsem kostely v Itálii a i to snobské umprumáctví je víc, než bolševisti.“*[30]

Samozřejmě, že když Horáková i Maxera v dopisech vyjadřovali takový despekt k režimu, hodně se jich na to policie ptala a snažila se tím doložit jejich nepřátelství k režimu a záměr na Hostýnu pobuřovat.

Při výsleších se Maxera snažil své výroky vysvětlit a rozhovor o Lence Horákové úplně obejít tím, že se vymlouval na její špatnou orientaci v politicko-sociálních jevech, řekl, že *„[…] žije stále v nějakém strachu, bojí se vnějšího světa a některým jevům přikládá větší váhu, než by měla, čímž se někdy nevyhne zaměňování, nebo směšování těchto jevů.“*[31]

A Lenka Horáková na svoji obranu říkala něco podobného, že *„Vzhledem k tomu, že jsem znala názory Františka Maxery, psávala jsem mu v některých svých dopisech názory v jeho duchu […] mě bylo trapné odpovídat mu nepřátelsky, přesněji chovat se vůči němu nepřátelsky. […] Tím také přiznávám svojí slabost nebo zbabělost, že jsem něco jiného dělala v práci a něco jiného psala.“*[32]

A tady poprvé narážíme na jeden z markantních rozdílů výslechů, které probíhaly v případu divadla Waterloo a v tomto případu.

---

[29]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Dopis Lence Horákové od Františka Maxery odňatý při domovní prohlídce u Lenky Horákové, neznámé místo a datum, str. 1
[30]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Dopis Františkovi Maxerovi od Lenky Horákové, neznámé místo a datum, str. 1
[31]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Františka Maxery, Brno, 26. 8. 1974, str. 2
[32]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněné Lenky Horákové, Brno, 8. 10. 1974, str. 2

Jak jsem popsala v případě Waterloo, měla policie a následný soud k dispozici texty her a k tomu odborný posudek. Existovaly k případu tedy věcné důkazy a policie potřebovala výslechy spíše jako doplnění faktických důkazů.

V případě loutkového divadla však neexistoval žádný jiný důkaz, než výslechy svědků (byť někteří z nich byli policisté), tak tedy StB mnohem více cílila na to, aby se zadržení mezi sebou usvědčili.

V tu chvíli opět sehrál roli velký rozdíl mezi aktéry případu Waterloo, zde totiž nešlo o přátele, kteří by se spolu navzájem dlouhodobě znali a tak se snažili hlavně zachránit sami sebe bez ohledu na to, co řeknou o ostatních.

Při případu Waterloo, když se Petra Ullmanna policisté zeptali, *„Které další osoby z řad bývalých herců divadla Waterloo se zúčastnily zájezdu do Leskovce nad Moravicí a účinkovaly dne 10. 10. 1970 ve zpěvech parodie Syn Pluku?“*[33]
odpověděl: *„Na tuto otázku odmítám vypovídat, protože bych nedokázal říci přesně kdo zpíval nebo nezpíval.“*[34]

V případu Waterloo se, jak je vidět, zainteresované osoby ve většině případů snažily obhájit bez toho, aby vědomě, či cíleně udaly někoho jiného. Takové tendence je možné si ve výsleších všimnout na hodně místech[35].

Úplně jinak tomu bylo v případu Emila Hauptmanna. Mimo fakt, že se účastníci případu dlouhodobě neznali, celé obvinění v případu padlo na hlavu Emila Hauptmanna, jelikož on byl ten, který je na Hostýn pozval, on chtěl ukazovat dětem loutky, hrát s nimi a zároveň pouze on byl ten, který se dopustil (až na jeden drobný případ) nepřípustných výroků. Jednu takovou situaci jsme už mohli zaznamenat výše, když se Lenky Horákové policie ptala na dopisy s Františkem Maxerou; v podstatě vypověděla, že byl Maxera orientován proti současné politické situaci.

Ale i ostatní se dopouštěli podobných doznání, například František Květoň vypověděl, že když *„[…]po krátké době postřehl, že Hauptmann začal prostřednictvím Škrholy pronášet*

[33]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Protokol o výslechu obviněného Petra Ullmanna, Ostrava, 9. 3. 1971, str. 5

[34]Tamtéž, str. 6

[35]Například z další části výpovědi Petra Ullmanna: *„Není mi nic známo o tom, že by v roce 1968 před 21. srpnem se vytvářela mezi námi atmosféra orientovaná proti socialistickému zřízení v Československu a proti spojenectvím se Sovětským svazem. Není mi rovněž nic známo, že by některým z nás byla vyhledávána díla na nichž by měl být vyjádřen odpor proti spojenectví se Sovětským svazem.“* Tamtéž, str. 5

ironizující a urážející výroky vůči státu a socialistickému zřízení, předal jsem mu vojáka s tím, že odcházím na kloset.“[36]

Zde je vidět jak obvinění účastníci z pochopitelného strachu z hrozícího uvěznění (neboť nedávný případ Waterloo jim musel být jako fungující moravský precedens znám), v rámci snahy za každou cenu se obhájit, nebrali takový ohled na to, co říkají o ostatních jako v případu Waterloo.

Nešlo bohužel o ojedinělý případ, ve výslechu zadržených se objevilo také prohlášení: *„Když jsem vyšla před restauraci, slyšela jsem jak Hauptmann mluví za Škrholu v tom smyslu, že Škrholové nemají rádi cizí vojáky v Čechách a pod., z čehož jsem jednoznačně vyrozuměla, že tím naráží na přítomnost vojsk SSSR na území ČSSR. Protože jsem nechtěla, aby se hra rozvíjela v tomto směru, navrhla jsem svým společníkům, abychom se přesunuli za roh restaurace a tam hráli nějakou pohádku.“*[37]

Mohl zde hrát roli ještě jeden poslední rozdíl mezi těmito dvěma případy a to fakt, že zde šlo o nenadálou událost. Případ Waterloo byl již delší dobu předem připravován a díky svým přátelům o tom věděli i vyšetřovaní herci, tedy se mohli připravit na to, co se bude dít, Důkazem toho je jedna z propíraných událostí u výslechů, kdy se měli vlastníci scénáře *Syna pluku* domlouvat na jeho zničení. Tato informace se bohužel také dostala k policii a tak ji máme zaznamenanou ve výsleších, kde jeden z aktérů řekl, že *„[…]S Podhrázkým jsme spolu hovořili, že k tomu, aby nám to bezpečnost dokázala, potřebuje scénář této hry. V této souvislosti jsme pak hovořili, že by bylo dobré tyto scénáře zničit.“*[38]

V kontextu případu Emila Hauptmanna nabírá tato událost úplně jiný rozměr. Na začátku vyšetřování divadla Waterloo byl hlavní zájem policie nalézt scénář. Představení Emila Hauptmanna žádný textový podklad nemělo, tím pádem po ničem takovém policie nepátrala. Přes absenci textu i jakéhokoliv jiného věcného důkazu byli obvinění nakonec odsouzeni k nepodmíněným trestům a to jen na základě výslechů svědků.

Je tedy velmi pravděpodobné, že i kdyby se nedostal text parodie *Syna Pluku* do rukou policie, pro obviněné by to nic nezměnilo. Určitě by se změnil charakter soudu, nemohlo by být do takové míry využito odborných posudků a výslechů odborníků, avšak obvinění by velmi pravděpodobně byli nepodmíněně odsouzeni tak či tak.

---

[36]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Františka Květoně, Brno, 19. 8. 1974, str. 4

[37]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněné Lenky Horákové, Brno, 21. 8. 1974, str. 2

[38]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Protokol o výslechu obviněného Petra Podhrázkého, Ostrava, 29. 4. 1971, str. 6

Samozřejmě stejně jako v předchozím procesu vyšetřování zahrnovalo vyžádání posudků z práce a dalších institucí, které by o obviněných mohli podat jakékoliv informace.

Celý případ Emila Hauptmanna postupoval daleko rychleji, nežli v případě divadla Waterloo, pravděpodobně nejen z důvodu, že do případu bylo zainteresováno daleko menší množství lidí a udál se v nesrovnatelně kratší časové periodě. Zahájeno trestní stíhání bylo 18. 8. 1974, a již 30. 10. téhož roku byla sepsána obžaloba na výše zmíněné aktéry, že *„[…]z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení nejméně 2 osoby pobuřovaly proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky a jejím společenským a přátelským vztahům k jiným státům.“[…]*[39]

Ani další postup se příliš neprotahoval, rozsudek padl již 11. 12. 1974, což je v porovnání s případem Waterloo, kdy od prvních oficiálních výslechů a rozsudku uběhlo 12 měsíců, skutečně nesrovnatelné.

Obžalovaní byli shledáni vinnými u Okresního soudu v Kroměříži, a to Emil Hauptmann, Lenka Horáková, František Květoň a Lubomír Piperek z výše zmíněné činnosti a František Maxera, Ivan Biel a Jan Škrabánek za *„pomoc k trestnému činu pobuřování podle § 100, odst. 1písm. c) k § 100/1písm. a), c) tr. Zákona,“*[40].

Tímto způsobem mohli být odsouzeni nejen ti, kteří se přímo účastnili loutkové improvizace, ale také ti, kteří byli součástí skupiny a jen opodál přihlíželi a to konkrétně: *„[…] hlasitým projevem souhlasu případně zpěvem, ale také nošením židlí pro diváky, hlídáním svršků, přinášením občerstvení pro účinkující, podáváním loutek do hry. Tímto jednáním vytvářeli optimální podmínky daným možnostem pro jejich protiprávní činnost.“*[41]

Nakonec alespoň Ivan Biel a Jan Škrabánek, kteří se skutečně loutkové improvizace účastnili nejméně, byli odsouzeni podmíněně.

Všichni ostatní byli odsouzeni nepodmíněně a to:

„*1) obž. Emil Hauptmann v trvání dva a půl roku*

2) obž. Lenka Horáková v trvání osmnáct měsíců

3) obž. František Květoň v trvání dvanáct měsíců

4) obž. Lubomír Piperek v trvání dvanáct měsíců […]

[39]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Obžaloba, Kroměříž, 30. 10. 1974, str. 2

[40]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Rozsudek jménem republiky, Kroměříž, 11. 12. 1974, str. 2

[41]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Usnesení, Kroměříž, 22. 1. 1975, str. 5

5) obž. František Maxera – v trvání patnáct měsíců"[42]

Všichni nepodmíněně odsouzení byli zařazeni do první výchovně nápravné skupiny v Plzni, tzv. Borech.

Všichni nepodmíněně odsouzení si u Krajského soudu v Brně podali žádost o odvolání, jejich znění bohužel nemám k dispozici, stejně jako zápisy od soudu, každopádně jejich odvolání bylo 22. 1. 1975 zamítnuto, jelikož nebylo zjištěno žádné pochybení soudu. Všichni odsouzení tedy nastoupili výkon trestu.

Ne všichni si však trest odseděli úplně celý, stejně jako v předešlém případě u divadla Waterloo, i zde do plnění trestu zasáhla amnestie prezidenta republiky a to konkrétně 08. 05. 1975. Podařilo se mi doposud dohledat dokumenty o propuštění vězně pouze u dvou výše zmíněných a to: Lubomíra Piperky a Emila Hauptmanna a tak nevím, zda-li se amnestie týkala všech odsouzených v tomto případě, nebo pouze těchto dvou.

Stejně jako v předešlém případě však následky činu na Hostýnu nebyly vykoupeny jen pobytem ve vězení. Všechny odsouzené pobyt ve vězení psychicky ovlivnil po zbytek života, ať už tím, že byli donuceni podepsat spolupráci s StB, nebo tím, že jim byly trvale zhoršeny profesní i životní podmínky.

Tento případ se však liší tím, že po výkonu trestu o něm neexistuje takřka žádná zmínka. V případě divadla Wateloo byla celá událost nejen rozvleklejší, ale také následně velmi rozsáhle rozebrána v tisku a všeobecně držena v povědomí.

Důkazem snahy tehdejšího režimu informace o procesu rozšířit mezi co nejširší veřejnost, je i ohlas, kterého se případu Waterloo dostalo v raných 90. letech, tedy po pádu komunistického režimu.

V případě Emila Hauptmanna však překvapivě k ničemu podobnému nedošlo, případ jako takový nebyl příliš známý ani ve své době, ani po revoluci 1989. Tímto aspektem se však budu zabývat v další části práce.

[42]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Rozsudek jménem republiky, Kroměříž, 11. 12. 1974, str. 2

3. Jaroslav Máslo a spol.

Na třetí případ, který se mi podařilo dohledat a zároveň doložit skrze archivy, mě upozornil pan Ivan Binar, jelikož se jednalo o odsouzené, kteří pobývali při výkonu trestu ve stejné věznici jako členové divadla Waterloo.

Nejedná se sice přímo o divadelní spolek, ani o provozování divadla, ale myslím, že i tento případ sem patří a to charakterem činnosti, za kterou se zde odsuzovalo.
Jednalo se o několik studentů Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové.

V roce 1971, kdy se začínaly dělat čistky, jak v okruhu studentů, tak i pedagogů, policie začala prověřovat i politické názory studentů a jejich vystupování. Nevím, zdali měli přímo nějaké informace, udání, či tato prověrka patřila k běžné rutině.

Každopádně při výsleších narazili na několik lidí, kteří se vyjadřovali ostře, výroky, nahrávkami či písněmi, a to i před skupinou posluchačů, proti tehdejšímu režimu. Jednalo se o studenty: Jaroslava Másla, Jiřího Křístka, Jiřího Pavláska a Václava Tučka. Mezi těmito studenty zaznělo několikrát ještě jedno další jméno, avšak tento již v době vyšetřování nebyl studentem školy, na které probíhalo vyšetřování, policie se o něj tedy nezajímala.

Zajímavý je také fakt, že podezřelý, který byl ve výsledku potrestán nejvyšším trestem, Jaroslav Máslo, byl synem děkana fakulty. Tento fakt mu během vyšetřování ale nijak nepřitížil ani nepomohl, i když jeho otec byl angažující se komunista. Z případu není zřejmé, že by z tohoto důvodu policie na Jaroslava Másla brala větší ohledy.

Z celého případu však vyplývá, že otcovo členství v komunistické straně společně s jeho aktivitou tímto směrem, bylo pro Jaroslava Másla hlavním důvodem, proč vystupoval protisocialisticky, vyplývá to velmi jasně z výslechů (například: *„když jsem se […] Jardy Másla ptal, jak je to možné, že se jeho otec stal najednou děkanem, odpověděl mě Máslo, že jeho otec byl vždy komunistou a on že se s ním někdy hádal o politických věcech.“*[43])
Nebo v jiném výslechu silněji: *„O komunistech se vyjadřuje, že jsou to lotři a blbci a že kdyby měl tu moc, že by všechny komunisty zlikvidoval a sprovodil ze světa. Takto podobně se vyjadřuje i o svém otci, který je členem KSČ a na fakultě zastává funkci děkana*.“[44]
Výše zmínění účastníci tohoto případu byli obviněni také z pobuřování podle § 100, a to za několik vzájemně podobných skutků.

[43]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď svědka Kamila Janiše, Hradec Králové, 13. 1. 1972, str. 2
[44]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď svědka Antonína Kačírka, Hradec Králové, 18. 1. 1972, str. 2

Stejně jako v předešlém případu největší váha dopadala na výslechy svědků a podezřelých, avšak v tomto případě měla policie k dispozici i věcné důkazy, kterých však nebylo natolik využíváno jako v případu Waterloo.

Prvním prohřeškem bylo, že se během pobytu na kolejích a ve škole obvinění opakovaně dopouštěli výroků, kterými „napadali naše politické zřízení, či představitele státu". Konkrétně, kromě již zmíněných výroků Jaroslava Másla, máme ve výsleších zaznamenáno, že *„[…] například se vyjadřuje v tom směru, že u nás není svoboda, opravuji, demokracie, že v dnešní době není možné studovat a také učit, jeho výroky byly též zaměřeny proti všem předvolebním akcím, proti komunistům. Z konkrétních výroků uvádím: ‚Tady nemá cenu učit, tady není demokracie, podívejte, jak to vypadá na západě, tam je svoboda.', ‚Předvolební akce jsou blbost', ‚Komunisté by měli táhnout.', Rusové jsou kurvy a svině'[…]"*[45]

Přímo tyto výroky byly zaznamenány u Jaroslava Másla. U ostatních nebyly doložené přesné výroky, avšak přitížil jim již fakt, že se přátelili právě s Jaroslavem Máslem.
„[…] Jiří Pavlásek. Jeho negativní projevy spočívaly zejména ke spojenectví se Sovětským svazem, což vyplývalo z jeho názorů na vstup vojsk z roku 1968.[…] Byl proti vstupu do SSM a také do dnešní doby do SSM nevstoupil. […] Pokud se týče studenta Václava Tučka,
jak jsem jej uvedl na začátku mé výpovědi, taktéž on patří mezi studenty, kteří se negativně projevovali jak k socialistickému zaměření tak i v protisovětském zaměření. Tuček byl a dosud je kamarádem studenta Jaroslava Másla a s názory Másla souhlasil."[46]

Podobně tomu bylo v případě Jiřího Křístka a Václava Tučka. Opět se nejednalo o konkrétní výroky, ale jen o doznání, že jeho názory nekorespondovaly s postojem, který vyžadovala totalitní moc a StB, a že se přátelil s Jaroslavem Máslem.

V tomto případu se ale nejednalo pouze o tyto slovní projevy před ostatními studenty a zaměstnanci fakulty, obvinění se dopustili i dalších prohřešků, které už měly divadelní charakter. Navíc byly velmi podobného rázu jako události v Leskovci, ze kterých byli obviněni členi divadla Waterloo.

Jaroslav Máslo s přáteli, se scházeli s menším množstvím studentů, jak na kolejích v jednotlivých pokojích, tak ve společenské místnosti, před kterými prezentovali materiály, které ve své době byly vyhodnoceny jako závadné. Například jeden ze svědků dosvědčil, že *„[…] Sám jsem byl svědkem toho, že Máslo přinesl na koleje nahrávku některé západní*

[45]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629,Výpověď svědka Josefa Frýdy, Hradec Králové, 13. 1. 1972, str. 2
[46] Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629,Výpověď svědka Antonína Kačírka, Hradec Králové, 18. 1. 1972, str. 3

rozhlasové stanice, snad Hlasu Ameriky či Svobodné Evropy, ve které se hovořilo s nějakým sovětským vědcem, který emigroval na západ. Sám mě o tom Máslo vyprávěl.“[47]

Tuto událost doložilo ještě několik dalších studentů, jednalo se o inženýra Fedosjeva, Bohužel víc o této události nevíme. Z výslechů není známo, kolik bylo posluchačů, jestli se tato událost opakovala, zda byla nějak organizovaná, či byla víceméně náhodná.

Další svědectví se týkají nejen nahrávek, ale i živé produkce hudby Karla Kryla, tentýž svědek jako v předešlém případě řekl: *„Také jsem byl přítomen tomu, když Jaroslav Máslo přehrával z magnetofonového záznamu písně čsl. emigranta Karla Kryla, sám jsem ale slyšel pouze 1 píseň.“*[48]Podle dalších svědků: *„Dále si pamatuji na to, že Jaroslav Máslo koncem roku 1971 přinesl na koleje magnetofon s nahrávkami některých protisovětských písní Karla Kryla. Na názvy těchto písní si již nevzpomínám, lépe řečeno tyto neznám a slyšel jsem je poprvé.“* [49]

Opět je toto maximum informací, které z výpovědí můžeme vytěžit, není zaznamenáno, jestli se jednalo o opakovanou produkci, či pouze o náhodné setkání studentů. Znaky improvizovaného „kolejního“ divadla naplňuje pouze nepopiratelný fakt samotné produkce, především té ve společenské místnosti, před skupinou (tedy nikoli jedním nebo dvěma) posluchačů, diváků a zároveň pozdějších svědků.

Zmiňovanou magnetofonovou pásku se každopádně policii podařilo zajistit. V tomto případě tedy měla k dispozici i věcný důkaz činů Jaroslava Másla. Přepis magnetofonové pásky je dokonce přiložen ve spisu tohoto případu. Víme, které písně byly prezentovány, tedy: *Důchodce, Podivná ruleta, Pasážová revolta, Jeřabiny, Tak Vás tu máme (bratři) a Bratříčku, zavírej vrátka.*

Kromě této produkce z magnetofonového pásku, byl jeden z obviněných, konkrétně Jiří Pavlásek, obviněn, že na těchto schůzkách písně Karla Kryla také sám hrál na kytaru a zpíval, jak uvedl jeden ze svědků: *„Vím však, že Pavlásek často zpíval písně čsl. emigranta Karla Kryla, které podle svého obsahu jsou politické a vyjadřují odpor k socialistickému zřízení.*[50]

Podle dalších výslechů se jednalo, mimo jiné, o písně:*Král do boje táh, Nevidomá dívka, Morituri te salutant.*

---

[47]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629,Výpověď svědka Josefa Frýdy, Hradec Králové, 13. 1. 1972, str. 2

[48]Tamtéž, str. 2

[49]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629,Výpověď svědka Antonína Kačírka, Hradec Králové, 18. 1. 1972, str. 2

[50]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629,Výpověď svědka Josefa Frýdy, Hradec Králové, 13. 1. 1972, str. 2

Těchto několik opakovaných „prohřešků“ policii stačilo, aby výše zmíněné osoby zatkla a začala je vyšetřovat. Podezřelí byli samozřejmě podrobeni výslechům.

Jaroslav Máslo doznal své činy a obhajoval je v roli nevinného tím, že se jich nedopustil ze svého přesvědčení, ale *„vlivem společnosti, ve které jsem se nacházel. […] Abych se s nimi mohl stýkat, zahrát si, zazpívat, používal jsem těchto různých výroků, které jsou předmětem tohoto řízení. Poněvadž své záporné pol. smýšlení dávali najevo, chtěl jsem se jim proto uvedenými výroky zalíbit.“*[51]

Celou svou obhajobu při výsleších v podstatě vedl stejným směrem. Tvrdil, že to bylo v minulosti v roce 1968, a že je neříkal ze svého vlastního přesvědčení. Ostatní své skutky nijak neobhajoval, jen dosvědčil, že se jich také skutečně dopustil.

Výslechy všech ostatních pokračovaly v podobném duchu, studenti své výroky dosvědčili, ale snažili se obhájit dobou, ve které se tohoto chování dopouštěli, nebo tím, že lidé, které slovně napadali, neměli rádi z jiných důvodů, nežli politických.

Jediné dva výslechy, které měly odlišný průběh, byly ty, kde se příslušníci StB ptali na nahrávky západního rozhlasu, či interpretace Krylových písní.

Tyto otázky směřovaly samozřejmě převážně na hlavního iniciátora Jaroslava Másla, který se nijak neobhajoval, pouze v roli kajícníka uváděl na pravou míru a vysvětloval: „*Uvědomil jsem si, čeho jsem se dopustil, a proto také se snažím uvést věci po pravdě, jak se na to pamatuji.“*[52]

V souvislosti s nahrávkami rozhlasu přesně popsal, co je na nich nahráno, tedy výstup Karla Kryla na Univerzitě v roce 1968 a záznam z Hlasu Ameriky, kde vědec Fedosjev srovnává ekonomiku SSSR s USA.

Naopak Jiří Pavlásek, který interpretoval písně Karla Kryla, se skutečně snažil obhájit. Nejdříve sice doznal, které písně na koleji před posluchači hrál a zpíval, ale vzápětí dodal velmi originální motivaci svého jednání: *„Pokud jsem interpretoval, nebo si přehrával písně Karla Kryla, dělal jsem to proto, že mě tyto písně zajímaly především po hudební stránce, aniž bych bral ohled na jejich text. To mohu dotvrdit tím, že častěji, nežli jsem si tyto písně zpíval, jsem si je pouze pískal.“*[53]

[51]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Protokol o výslechu obviněného Jaroslava Másla, Hradec Králové, 8. 3. 1972, str. 2

[52]Tamtéž. str. 6

[53]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Protokol o výslechu obviněného Jiřího Pavláska, Hradec Králové, 8. 3. 1972, str. 6-7

Další kroky v případu byly jako obvykle domovní prohlídky, kde byly zabaveny některé magnetofonové pásky, o kterých se v případu jednalo, dále obstarání výpisu rejstříků trestů, posudků studentů atd.

Dne 6. 5. 1972 byla vydána obžaloba výše zmíněných osob, podle které se dopustili trestného činu pobuřování podle § 100/1 a, c trestního zákoníku. Václav Tuček, jediný obžalován z trestného činu hanobení republiky, a jejího představitele podle § 103 trestního zákoníku.

O tom, co přesně se dělo u následného soudu nemáme doklady, ale i z množství a charakteru důkazů celého procesu je pravděpodobné, že došlo k opětovnému výslechu jak svědků, tak obžalovaných a pravděpodobně byly čteny přepisy záznamů z magnetofonové pásky.

Každopádně rozsudek vyšel ani ne měsíc po obžalobě, konkrétně 30. 5. 1972 u okresního soudu v Hradci Králové. Všichni obžalovaní byli shledání vinnými:*„[…]obžalovaný Máslo, Křístek a Pavlásek […] společně i jednotlivě pronášeli hrubé výroky proti Československé socialistické republice […] přičemž v této své pobuřující činnosti využívali nahrávek písní na magnetofonovém pásku, jejichž obsah byl nepřátelsky zaměřen na současné poměry v naší republice […] obžalovaný Václav Tuček […] hrubým způsobem urážel příslušníky KSČ a hanobil Sovětský svaz […] a k této své činnosti zpíval i písně, které byly zaměřeny proti našemu spojenectví se Sovětským svazem a byly urážlivého obsahu.“*[54]

Nakonec byli tři ze čtyř obžalovaných skutečně odsouzeni k nepodmíněným trestům a to:

obžalovaný Máslo – osmnáct měsíců
obžalovaný Křístek – čtrnáct měsíců
obžalovaný Pavlásek – dvanáct měsíců“[55]

Překvapivě jediný, kdo byl zproštěn obžaloby, byl Václav Tuček. Bohužel nemáme k dispozici záznamy od soudu ani jiné důkazy, že by uzavřel nějakou dohodu, která by mu pomohla. Nevíme tedy, proč zrovna on jediný, navzdory tomu, že byl obviněn z více činů, a že byl vlastně vedle Pavláska přiznaným interpretem a „performerem“ závadného repertoáru, byl obžaloby zproštěn. Samozřejmě se zde nabízí vysvětlení, zda neuzavřel spolupráci s StB, o tom jsem však nenašla žádný záznam.

[54]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Rozsudek jménem republiky, Hradec Králové, 30. 5. 1972, str. 1-2
[55]Tamtéž, str 2.

Stejně jako v předchozích dvou případech i nyní všichni odsouzení podali odvolání ke Krajskému soudu v Hradci Králové a stejně jako v předešlém případě toto odvolání bylo zamítnuto. Výše zmínění tedy šli trest odsedět v plné výši, o tom, že by se jich týkala některá z amnestií a byli předčasně propuštěni, opět nemáme žádné záznamy. Lze tedy předpokládat, že se jich amnestie nedotkla.

Stejně jako v ostatních případech i zde trest ovlivňoval odsouzené ještě mnoho let po výkonu trestu. Na rozdíl od ostatních případů na to zde však máme věcné důkazy. Jiří Křístek se svojí ženou v roce 1984 odcestovali do zahraničí a již se nevrátili, emigrovali. Podle tehdejšího zákoníku se tedy dopustili *„trestného činu opuštění republiky podle § 109/2 tr. Zákona"*[5657]. StB na to reagovala zprvu sbíráním důkazů, jestli jde skutečně o emigraci a následně jejich potrestáním podle tehdejšího práva.

K trestu samozřejmě ve skutečnosti nedošlo, a ač se nám to může jevit absurdní, trestat někoho, kdo není přítomný, pro manžele Křístkovi tento trest však znamenal, že se již nemohli vrátit zpět do Československa.

V rámci tohoto případu byli vyslechnuti rodiče Jiřího Křístka a jako důkazy použity dopisy, které Jiří Křístek z emigrace posílal. A právě ty nám poslouží jako doklad, jakým způsobem trest ovlivňoval odsouzené ještě dlouhá léta po jeho uplynutí: *„Je těžké žít ve společnosti, která mě odsoudila, aniž bych něco ‚provedl', která mě poslala do vězení, aniž by mi něco dokázala, kde jsem bez jediného slova vysvětlení musel opustit školu a od prvopočátku jsem věděl, že ji již nikdy nebudu moci dokončit. Měl jsem být nadšen skutečností, že můžu po několik let manuálně pracovat, že se na x-tý pokus dostanu alespoň na střední školu a ještě kolem sebe slyším, že za to mám být vděčný? Unavovalo mě již stále do omrzení poslouchat, že nesmím cítit křivdu, protože mi nebylo ublíženo, na mě bylo konáno jen dobro a já za to ‚dobro' musím být vděčný. […] Ale i kdyby toto člověk ‚překousl' […], tak by to stejně nebylo nic platné, protože člověk je již nadosmrti zařazen do určité ‚krabičky', ze které není úniku."*[58]

Dopis pokračuje dalším vysvětlováním hlavně s ohledem k dětem, které Jiří Křístek nechtěl vystavovat stejným životním komplikacím, které prožíval on sám.

---

[56]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V6647, Usnesení podle § 160 ods. 1 tr. řádu, Hradec Králové, 19. 11. 1984, str. 1

[57]„§ 109 Opuštění republiky (1) Kdo bez povolení opustí území republiky, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo nápravným opatřením. (2) Stejně bude potrestán československý občan, který bez povolení zůstane v cizině." Trestní zákon. In: 1961, ročník 1961, číslo 140. Dostupné také z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon140-1961.pdf, str. 482

[58]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V6647, Dokumentace: Fotokopie přepisů dopisů obviněných ze Švédska, datum a místo neznámé, str. 1

A velmi podobné osudy, ať už řešené emigrací, nebo přežívané v ČSR, můžeme předpokládat i u ostatních trestaných, potom co vyšli z vězení ven, obtíže s hledáním práce, případným studiem, či společenským životem.

Toto jsou tři procesy, které se mi podařilo vypátrat, kde byli lidé odsouzeni za hraní divadla či za vystoupení před větší skupinou lidí – divadlo Waterloo, proces s Hauptmannem a kol. a Máslem a kol.

Všechny tři případy se od sebe lišily, jak jednáním, kterého se odsouzení dopustili, tak i způsobem, jakým probíhalo vyšetřování, o co se opírala policie a následný soud. Ve všech případech se z velké části jednalo o výslechy svědků, někde byly doplněny i o věcné důkazy, či dokonce o znalecké posudky, ve všech případech však soud došel ke stejnému závěru, ať měl více či méně směrodatné podklady, či důvěryhodná svědectví.

Když se vrátíme k případu Emila Hauptmanna a připomeneme, že někteří účastníci byli odsouzeni jen za to, že Hauptmannovi pomáhali tvořit ideální podmínky pro hru[59] a jakým způsobem se policie snažila nalézt důkazy jejich další protistátní činnosti, jen tím doložíme tuto myšlenku.

Přese všechno byli aktéři všech tří případů odsouzeni podle stejného paragrafu, za stejný trestný čin. Z toho vyplývá, že důkazní materiál nebyl tolik důležitý. Všechny tři případy měly ještě další rovinu, kterou je potřeba rozebrat.

[59]Viz výše v této práci

4. Teatralita soudního procesu

Tuto rovinu bych nazvala teatralitou soudního procesu. O této problematice bylo již několik studií napsáno, většinou jsou však vytvořeny ve vztahu k případům z 50. let, hlavně k procesu s Miladou Horákovou a Rudolfem Slánským.

Oba tyto politické procesy, nebo lépe řečeno justiční vraždy, byly vykonstruované a inscenované od začátku do konce, obvinění byla postavena na více či méně lživých, smyšlených, či přinejmenším dofabulovaných událostech. Všichni aktéři měli naučený text, podle kterého se obžaloba měla ptát a obžalovaní odpovídat. Před procesem byli všichni obvinění psychicky i fyzicky nuceni se tento text naučit a posléze u soudu replikovat.
Celý proces se skupinou Milady Horákové*„[…]měl svůj přesný dramatický záměr, disponoval během osmiměsíčních zkoušek průběžně upravovaným, posléze však pevně fixovaným dramatickým textem. […] Z něho vystupují patřičně odstupňovaní negativní i kladní hrdinové (budoucí dramatické postavy) a lze z něj vyčíst i jasně vytyčené generální téma s řadou podtémat a motivů vedlejších. Především však byl znám dopředu závěr celého dramatu – monstrpřehlídka největších zemských škůdců […] měla být završena exemplárním hrdelním potrestáním tvrdými rozsudky, jejichž korunou budou popravy čtyř hlavních aktérů.“*[60]

Profesor Just ve své studii popisuje celý proces s Miladou Horákovou, jako divadelní představení, analyzuje je divadelně-vědnou terminologií a dochází právě k tomuto závěru.
To, co se dělo v letech sedmdesátých je však od těchto případů velmi odlišné, co bylo možné v 50. letech, už se naštěstí v letech 70. po odsouzení Stalinových činů, opakovat nemohlo.

I tak však KSČ potřebovala ukázat svou moc a komunikovat s širokou veřejností informaci, že kdokoliv se dopustí veřejné prezentace negativního postoje proti normalizaci, bude potrestán.

Nedocházelo tedy k tomu, že by obviněným byl předložen scénář, kterému by byli pod fyzickým a psychickým nátlakem učeni a posléze i donuceni jej dodržet.
K psychickému nátlaku v průběhu vyšetřování dozajista docházelo, stejně lze říct, že procesy byly předem rozhodnuty.

Způsob, jakým proces probíhal a posléze došel k předem naplánovanému závěru, však byl zcela jiný a ve výsledku ne tak zjevný, jako při procesech v padesátých letech. Teatralita se v těchto procesech ukrývá hlouběji, je hůře vystopovatelná a popsatelná, avšak dle mého názoru stejně působivá.

[60]JUST, Vladimír. Teatralita politického procesu aneb "Horáková a společníci" jako divadelní inscenace. *Divadelní revue*. Praha, 2006, **7.**(2), str. 4.

Opět se dostáváme k situaci, kdy každý z výše zmíněných případů je úplně jiný, při zobecnění by tedy zcela jistě došlo ke zkratkovitosti, a tak je namístě si rozebrat každý případ zvlášť.

4. 1. Případ Waterloo

Jak už jsem uvedla na začátku, případ Waterloo zahrnoval dvě velká provinění. Prvním z nich bylo zinscenování parodie Syna Pluku a druhým večírek, který proběhl v Leskovci nad Moravicí. Obžaloba byla postavena na dvou aspektech: na výsleších jak svědků, tak obviněných a na znaleckém posudku, který byl také doplněn svědectvím znalců.

K prvním výslechům svědků ze strany StB docházelo již v době premiéry parodie, kdy byli vyslýcháni diváci, aby dosvědčili, co přesně se při inscenaci odehrává a jestli je text závadný – nutno připomenout, že v této době StB ještě neměla k dispozici text parodie.

Už tento prvotní sběr informací měl však jistou míru působnosti[61] na okolí, ne však zatím na širokou veřejnost, ale přímo na členy divadla Waterloo. Je zřejmé, že tato působnosti ze strany StB byla vítaná ne-li přímo cílená a tak toto snažení můžeme označit divadelní působností.

StB musela předem vědět, že jakmile se bude o inscenaci zajímat, zvát si ty, jenž představení navštívili, bude se o tom velice brzo v divadle Waterloo mluvit.

O těchto výsleších v soudním spisu není žádná zmínka, avšak je zcela jisté, že probíhaly a to nejen dle slov pamětníků, ale tato skutečnost vyplývá i z pozdějších výslechů na StB a také ze samotného obvinění, které bylo sepsáno ještě před tím, než tajná policie získala scénář Syna pluku. V tomto obvinění je popisováno, že *„[…] děj této parodie je silně zaměřen proti SSSR, jako státu světové socialistické soustavy a jeho představitelům. V jednotlivých scénách je vyjádřen odpor proti spojenectví našeho lidu s SSSR, hanoben sovětský národ jako nekulturní a zaostalý, hrubě uráženi příslušníci Sovětské armády, např. jak mučí zajatce, jak jsou uboze vyzbrojeni a vystrojeni, jak se živí tím co nakradou, jak se učí znát bojovou techniku, bodat do očí, zabíjet primitivním způsobem kopáním do břicha a dalšími podobnými scénkami.[…]“*[62]

K celkovému tlaku ze strany StB přispěly také personální změny ve vedení divadla. Nový ředitel divadla Luděk Nekuda, který podle slov Ivana Binara *„[…]prosazoval lehkou zábavu – pořady s bezzubým žertováním a pěknými písničkami, aby se daly hrát v divadle a v televizi […].“*[63]Samozřejmě, že na této změně měl lví podíl také tlak, který vyvolávala nejen celková politická situace té doby, ale velmi pravděpodobně také první kolo vyšetřování. Takto soudím z výslechů, kterým později StB podrobila i Luďka Nekudu, zde vypovídal o jednom

[61]Působnost, kterou můžeme nazvat divadelní z hlediska jejího dopadu na okolí, které se o tom dozvědělo – tedy na publiku.

[62]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Usnesení o zahájení trestního stíhání Petra Podhrázkého, Ostrava, 25. 2. 1971, str. 1-2

[63]PODHRÁZKÝ, Petr a spol. *Syn pluku a historie*. München: Obrys/Kontur - PmD, 1987., Str. 63

z nalezených scénářů: *„[…]po prostudování scénáře této hry jsem zjistil, že uvedení této hry by vyznělo v této době jednoznačně protisovětsky a proto jsem zamítl tuto hru uvádět vůbec a také za mé působnosti k její realizaci nedošlo. […] S Ivanem Binarem byla v této věci rozumná domluva. Vznesl jsem mu své námitky, proč není možno hru uvádět, on to pochopil a neměl k mému rozhodnutí žádné výhrady.“*[64]

To všechno samozřejmě na členy divadlo Waterloo působilo, ale stejně jim to nezabránilo v tom, aby došlo k setkání v Leskovc nad Moravicí.

Je otázka, proč i přes pátrání StB na Leskovci písně ze Syna pluku zazněly, zdali to měl na svědomí alkohol, nebo mezi přáteli opadl strach, že zde bude někdo, kdo by dění nahlásil StB. Bohužel se tak stalo a vlastně díky této události mohla StB začít s druhou fází vyšetřování.

Neuplynula dlouhá doba a podezřelí byli pozatýkáni, v tu chvíli už věděli o novém otevření případu a tak, alespoň podle jejich slov, se přinejmenším snažili ukrýt, či zbavit scénářů Syna pluku a dalších textů, které by mohly být shledány závadnými. I zde tedy zapůsobilo vyšetřování StB.

Jádrem další fáze vyšetřování byly výslechy podezřelých. Právě zde se nejvíce odrazila předurčenost samotného procesu.

Ze záznamů samozřejmě není jasné, co přesně se u výslechů dělo, lze ale předpokládat, že obvinění byli vystavováni velkému psychickému tlaku, což také odpovídá jejich vyprávění po letech. Policii se v tomto případu podařilo všechny obviněné „usvědčit“ a to i bez přímého fyzického nátlaku, ke kterému v normalizační době již obvykle (až na výjimky) nedocházelo.

Z výslechů je však patrná úplně jiná situace. Když čteme jejich texty, můžeme dojít k závěru, že nešlo ani tak o samotný výslech, ale o snahu jakýmkoliv způsobem obviněné usvědčit. Dalším záměrem bylo přimět obviněné se doznat, nebo alespoň je usvědčit navzájem. V praxi výslechy vypadaly spíš, nežli pátrání po pravdě, jako hry Václava Havla. Obvinění odpovídali, ale ti, co je vyslýchali, je neposlouchali a stále dokola jim kladli stejné otázky. Typickou situací při výslechu bylo používání svědectví někoho z ostatních obviněných či svědků, například:

„Otázka: Vaše výpověď je v rozporu s výpověďmi dosud slyšených svědků i spoluobviněných. […] Svědek Přemysl Kirschner v protokolární výpovědi ze dne 27. 2. 1972. mimo jiné uvedl.

[64]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Výslech svědka Luďka Nekudy, Ostrava, 23. 6. 1971, str. 6

‚[…] V mluveném textu i písních docházelo k zesměšňování sovětské armády a tím i SSSR. Sovětští důstojníci byli označováni jako osoby úchylné a podobně.[…] ‘“[65]

V reakci na tuto otázku se snažil obviněný Petr Ullmann hájit slovy: *„Podle mého mínění je výpověď svědka Přemysla Kirschnera typicky subjektivní, zkreslená a povrchní, což je dostatečně názorně patrno na citátu, který použil. […] Tento verš se v scénáři parodie Syn pluku nevyskytuje a neznám ani citát jemu vzdáleně podobný. Znovu podotýkám, že v mluveném slově i písních nedocházelo k zesměšňování sovětské armády, SSSR. Sovětští vojáci a důstojníci nebyli označováni jako osoby úchylné a nebyly znevažovány výsledky a zásluhy Sovětské armády za II. světové války.“*[66]

Tato slova Petra Ullmanna (samozřejmě i on hrál svou novou roli, úplně jinou než na jevišti) však zůstala bez odpovědi, či jakékoliv reakce a vyslýchající pokračoval v kladení dalších a dalších otázek:

„Svědek inž. Antonín Kutálek v protokolární výpovědi ze dne 27. 2. 1972 na str. 2 a 3 mimo jiné uvádí: ‚[…] Byl jsem svědkem toho, jak skupinka účastníků zájezdu zpívala písně s protisovětským zaměřením.“[67]

A takto pokračovala výpověď v podstatě až do konce. Obviněnému sice byl dán prostor k tomu, aby se vyjádřil, ale ve skutečnosti k žádné obhajobě nedošlo, jelikož jeho slovům nebyl přikládán vůbec žádný důraz, prakticky nebyla vyslyšena. Konkrétně tento výslech skončil předkládáním důkazů, které musel obviněný popsat, jednalo se o matice k Ormigu, opět bez jakékoliv odezvy. Poté vyšetřovatel výslech beze slova ukončil.

Jediné výslechy, které měly nějaký smysl a někam skutečně směřovaly, byly výslechy svědků. Tento fakt je pochopitelný hlavně, když vezmeme v úvahu, že právě výslechy svědků byly jediným ze dvou důkazů, které mohly být použity u soudu.

Výslechy svědků tedy najednou nevypadaly jako něco, co je pouze hrou vytvořenou, aby naplnila legislativní očekávání, ale skutečným rozhovorem, který někam směřuje a má nějakou výpovědní hodnotu. Pro porovnání uvádím úryvek z výslechu svědka – jednoho z herců divadla Waterloo.

„Také jsem účinkoval jako zpěvák asi od března do konce května 1970 v písničkových pořadech nazvaných ‚Soutěž o zlatého špačka’ a ‚Tomáš a tingltangl‘[…]

Otázka: V kterých dalších hrách a pořadech jste ještě účinkoval?

---

[65]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Protokol o výslechu obviněného Petra Ullmanna, Ostrava, 9. 3. 1971, str. 8

[66]Tamtéž, str. 8

[67]Tamtéž, str. 14

Odpověď: V žádných jiných hrách a pořadech divadelního klubu Waterloo a nikde jinde jsem již neúčinkoval.
Otázka: Podle jakých materiálů jste hrál a zpíval své role?
Odpověď: V uvedených hrách a zpěvech jsem hrál a zpíval podle scénářů, které jsem obdržel od režisérů […]
Otázka: Kdo tyto scénáře rozmnožoval?"[68]

Zde je naprosto patrný rozdíl, kdy se StB snažila zjistit nějakou informaci od svědků, či v jiných případech zaznamenat úryvek výslechu, který by mohl být použit proti obviněným, ať už při dalších výsleších, či u soudu a u výslechů, které sloužily jen jako zobrazení toho, co by mělo skutečně probíhat.

Pomineme-li na chvíli odborné posudky, o kterých bude ještě řeč, můžeme se rovnou posunout k soudnímu líčení. Kromě výslechů na policii probíhaly ještě další procesy, které byly běžné v případě trestního stíhání. Těmito postupy byly například domovní prohlídky a následný rozbor nalezených závadných předmětů, vyžádání posudků ze zaměstnání obviněných a podobně. Opět jde o vyšetřování, které bylo naprosto běžné a zároveň i vyžadované orgány StB. Mnoho z těchto postupů navíc nemělo žádný faktický dopad na následné soudní líčení, ale pro obviněné následky samozřejmě mělo. Velká většina z obviněných kvůli vyšetřování a soudnímu procesu přišla následně o práci a společenské postavení. StB totiž postavila obviněné do role škůdců společnosti, které je potřeba potrestat a vyvrhnout, zaměstnavatelé a společnost už jen následovali jejich příkladu. Nejen vyšetřování stálo na zobrazení obviněných v záporných rolích, celé monstrózní soudní líčení mělo pouze tento účel. Slovo monstrózní je zde vybráno záměrně, vzhledem k tomu o kolik obviněných se zde jednalo a jak dlouho probíhalo. Obviněných v tomto případu bylo totiž deset, kromě následně odsouzených k nepodmíněným trestům ještě herečky Zuzana Dušková, Hana Špačková, Jiřina Balouchová a člověk, jenž toho času legislativně zaštiťoval chod divadla Waterloo Miroslav Imramovský. Soudní líčení probíhalo pět dní a po všechny tyto dny bylo veřejnosti přístupné.

Soudního líčení se také účastnili svědci a to především soudní znalci, tedy autoři posudku na hry divadla Waterloo. Právě u autorů posudku zjistíme, že jejich role při soudním líčení byla velmi důležitá. Soudní líčení založené jen na velmi zaujatých (ať již z obou stran) výpovědích by vypadalo jako velká fraška. Aby se tomuto aspektu StB vyhnula, přizvala k soudu i znalce, kteří měli situaci dodat vážnost. Tyto dvě role byly navíc obsazeny lidmi, na

[68]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, 1971, Protokol o výslechu svědka Jaroslava Skýby, Ostrava, 25. 6. 1971, str. 3-4

něž se mohla komunistická strana spolehnout, oba byli prověření komunisté tvrdě pracující ve jménu tehdejší společnosti.

Nejen to, docent Kala zde byl pravděpodobně považován za toho, kdo je dostatečně vzdělaný, aby psal takový posudek a doktorka Ordeltová byla navíc Ruska, která válku osobně zažila. Její role nebyla běžný soudní znalec, ale také znak, symbol: očitý svědek událostí 2. světové války. Bohužel fakt, že i tato role byla využívána při soudu, není v soudních záznamech zachována.

Z výslechů soudních znalců však nejnázorněji vyplývá, s jakým záměrem bylo soudní líčení zinscenováno. Hned na začátku dne, kdy byli soudní znalci předvoláni, potvrzují obsah svého posudku a konstatují, že *„[…]za méně závažné považujeme pouze scénář k pořadu Lháři v divadle a povídku Velká myšlenka, doplňujeme, a Agent 3,14[…]“.*[69]Těmito slovy hned na začátku umně zařadili téměř všechny texty divadla, které byly znalcům předloženy, mezi velmi závažné, tedy protistátní. Následuje dlouhý rozhovor ohledně samotného textu Syna Pluku. Zde se jasně projevuje, co už popsal Petr Steiner ohledně politických procesů v 50. letech a to konkrétně zobrazením protikladu dobra a zla a zejména způsobem předkládání zla: *„[…] nemohli je předkládat v jeho pravé podobě, ale nejdříve muselo být toto zlo zbaveno jedu, učiněno neškodným a teprve potom mohlo být předvedeno v politicky správném světle. […] Nositelé těchto negativních vlastností jsou předvedeni na veřejné scéně velice zvláštním způsobem. Jsou to odpůrci poražení, zahanbeně se přiznávající ke svým zločinům a prosící soudce o nejpřísnější tresty. Tak je zlo zapřaženo do služby dobra, použito k demonstrování skutečnosti, že strana má odhodlání i prostředky uvěznit a nemilosrdně zničit každého, kdo by se pokusil jí oponovat, bez ohledu na jeho společenské postavení.“*[70]

V této fázi líčení je sice obviněným dán prostor, aby se ptali znalců na posudky, ale jakákoliv jejich otázka a snaha o obhajobu je ihned potlačena.

Obžalovaný Podhrázký klade otázky na znalce:

„Můžete mi říci citaci k větě z posudku - jsou zde zesměšňováni vojáci do té míry, že prý byli hrdiny v zázemí, nikoliv na frontách. Kde byste mi mohla citovat ze Syna pluku, kde se toto vyskytuje?

Senát po tiché poradě nepřipouští takovýto druh otázek.“[71]

Nebo velmi podobná situace:

---

[69]Okresní soud v Ostravě. 1T 3/71. Protokol o hlavním líčení, Ostrava, 24. 1. 1971, str. 49

[70]STEINER, Petr. Poetika politického procesu: Dělný lid kontra Rudolf Slánský a spol. In: STEINER, Petr. *Lustrování Literatury: česká fikce v politickém kontextu*. N. Y. USA: Cornell University Press, 2000, s. 206-207. ISBN 8071065188.

[71]Okresní soud v Ostravě. 1T 3/71. Protokol o hlavním líčení, Ostrava, 24. 1. 1971, str. 50

„Znalcům položena otázka, vzhledem k předloženému vyjádření obžalovaného Slámy[72] *ke scénáři ‚Čaj o páté přes deváté', trvají na závěru svého znaleckého posudku, či zda svůj názor pozměnili.*

Odpověď znalců: Vyjádření obžalovaného Slámy[73] *jsme si velmi podrobně prostudovali a nedošli jsme k jinému závěru, než který jsme učinili ve znaleckém posudku, na kterém nic neměníme a na něm setrváme."*[74]

Pouze v jediném případě znalci posudek skutečně opravili a to v hodnocení hry Agent 3,14, která však nebyla hlavním předmětem líčení, tedy na výsledný rozsudek, ani vyznění soudu neměla přílišný vliv.

Nyní se opět vraťme k citaci ze studie Petra Steinera, stejně jako v padesátých letech i zde, přestože se nejednalo o politické činitele, dochází k zobrazení jasného protikladu dobra a zla. Demonstrace moci komunistické strany a její působení na veřejnost, která mohla být soudu přítomna, a posléze i na širší společnost, jež se o dění u soudu dozvídala zprostředkovaně.

Stejně tak zlo, v tomto případě členové souboru divadla Waterloo, bylo zobrazováno podobně jako popisuje autor citátu. Obvinění byli bezmocní, buď jim bylo úplně znemožněno se ptát, nebo jejich otázky názor znalců nijak neovlivnily. Jediné, co se po obžalovaných žádalo a co by možná dokázalo změnit běh soudního líčení, by bylo doznání činů a vyjádření účinné lítosti nad nimi. Tak soudím hlavně z událostí, které se seběhly při odvolacím soudu v Ostravě.

Zde se odehrálo něco, co nikdo z obviněných nečekal – všichni odsouzení si po vydání rozsudku podali odvolání ke krajskému soudu k Ostravě, kde se obhajovali v podstatě stejně jako u prvního jednání, případně tvrdili, že nebylo všechno jejich jednání řádně prošetřeno a o takové šetření žádali.

Jediný, kdo se z tohoto poměrně očekávaného snažení odlišil, byl Josef Frais, ten totiž vyjádřil lítost nad svými skutky, odsoudil své kolegy a jasně naznačil, že v takovém konání nebude pokračovat: *„pokud jde o mou neúčast v Leskovci k tomu uvádím, že jsem nebyl pozván. Ovšem i kdybych byl pozván uvádím, že v té době jsem měl jiné starosti, že jsem se také se skupinou názorově rozešel a proto bych také ani se nezúčastnil. […] Můj život se*

[72]Z protokolu nevyplývá, o jaké vyjádření se zde jedná.

[73]Dokument, který sepsal Tomáš Sláma po přečtení posudku, kde se snaží obhájit produkci divadla Waterloo. In: Okresní soud v Ostravě. 1T 3/71. Dokumenty o soudním řízení. 1971. Ostrava

[74]Tamtéž, str. 50-51

zkonsolidoval a chtěl jsem ho udržet v řádnosti[…]" [75] Samozřejmě jemu jedinému z obviněných byl trest odložen na podmíněný.

Josef Frais v tuto chvíli totiž naprosto splnil roli, kterou od něj očekávala StB, předepsanou roli toho jediného prozřevšího a napraveného hříšníka, který odsuzuje nejen činy své, ale i činy svých kolegů. Splnění přesně této role komunistická moc potřebovala, aby jim před publikem, tedy širokou veřejností, potvrdila správnost potrestání ostatních viníků. A zde se opět vracíme k citátu Petra Steinera, který mluví o zlu poraženém, zahanbeném a doznávajícím se ke svým činům. A komunističtí činitelé zde díky Fraisově doznání mohou vystoupit v roli milosrdného soudce, který dá kajícníkovi ještě poslední možnost se polepšit.

Josef Frais tuto šanci dostal, bohužel však v této roli musel vystupovat až do konce komunistického režimu. Ještě několik měsíců po soudním líčení publikoval Josef Frais rozhovor v časopise Tvorba, kde musel svou roli napraveného hříšníka potvrdit slovy:*„[…]Neměl jsem mnoho společného s hrdiny šedesátého osmého roku. Jednu chvíli jsem s nimi sdílel střechu jednoho divadla a pár měsíců mluvil o tom, o čem rozprávěli oni. Dále podobnost končí. Pochopil jsem brzy, po několika měsících. Mýlil jsem se, a všechno mé další úsilí směřovalo k nápravě tohoto krátkého zakolísání."*[76]

Ještě po letech však Josef Frais na přijetí této role doplácel a to hlavně po pádu komunistického režimu, kdy se opět všichni aktéři sešli a bohužel fakt Fraisova činu nezůstal bez povšimnutí.

Josef Frais není jediný, kterého potkala nutnost tohoto aktu pokání. Stejný osud potkal Vlastu Buriana, kterému po všech problémech, které měl s StB, bylo zakázáno vystupovat, byla hlídána a zapovězena úplně všechna jeho veřejná vystoupení, včetně pohybu na tenisovém kurtu.

Vlastovi Burianovi nakonec nezbylo nic jiného, nežli po pětiletém poválečném martyriu napsat dopis na ROH – 21. Svazu zaměstnanců umělecké a kulturní služby, ve kterém o sobě mimo jiné píše, že: *„Veřejné mínění bylo v právu, když odsuzovalo mé chování v době okupace. Lituji, že i po roce 1945 byla má osoba vlivem některých reakčních činitelů stavěna do nesprávného světla. Uznávám, že jsem se provinil tím, že jsem připustil, aby mé osoby bylo využito k nekalým cílům… Připomínám si svůj původ proletářského chlapce z Liberce a ze Žižkova a chci se znovu vrátit k pracujícímu lidu a získat jeho důvěru poctivou*

[75]Tamtéž, str. 59

[76]Rozhovor s Josefem Fraisem. Tvorba. 1976, (42), 9.

prací pro české divadlo. Chci se věnovat vážné umělecké práci, chci pracujícímu lidu dávat radost, které mu za jeho budovatelskou práci patří…"[77]

Vlasta Burian byl nedlouho po napsání tohoto dopisu očištěn v tisku a následně mu umožnili vrátit se ke své profesi.

Velmi podobnými slovy s prakticky stejným významem se po 22. letech obhajuje Josef Frais a stejně jako u Vlasty Buriana, jsou to první slova, která po měsících výslechů a soudů mění situaci odsouzeného. Role napraveného a kajícího se hříšníka evidentně nebyla režimu cizí, ba naopak vyžadoval ji.

Ve chvíli, kdy se bavíme o různých rolích, které obvinění zastávali v průběhu trestního stíhání, kdy většina z nich nehrála roli kajícníka a denuncianta ostatních jako Frais, ale roli nevinného, který o nějakém zesměšňování Sovětů vůbec nevěděl, nemůžu se nepozastavit nad rolí, kterou sehráli po změně režimu.

Tuto roli bych nazvala jako roli mučedníka. Ve chvíli, kdy se společenská situace obrátila směrem k odsudku minulého režimu a zároveň objevování a zkoumání všeho, co se v období komunismu chovalo protirežimně, bylo mučednictví znovu objeveno a adorováno. Byla po něm „společenská poptávka".

A právě v této době společnost znovuobjevila i divadlo Waterloo a jejich Syna pluku. Byl o nich natočen film, byli součástí několika publikací, rozhlasových relací a vznikla o nich i závěrečná práce na vysoké škole.

[77]JUST, Vladimír. *Věc: Vlasta Burian*. Praha: Rozmluvy, 1991. Rozmluvy. ISBN 8085336049, str. 131

4. 2. Emil Hauptmann a spol.

Případ Emila Hauptmanna se v mnohém lišil. Nejednalo se o dlouhodobě uváděnou inscenaci, kterou by bylo potřeba za každou cenu zakázat a veřejně odsoudit. Stejně tak se nejednalo o veřejně známé osobnosti, kdy by společnost sledovala dění okolo nich. StB před událostí na Hostýnské pouti na skupině souzených pravděpodobně neměla žádný zájem a nemonitorovala jejich aktivitu.

Nebyl tedy důvod a pravděpodobně ani způsob, jak z procesu s touto nesourodou skupinkou udělat exemplární případ osob s protirežimním postojem.

Soudní jednání tedy bylo daleko kratší a nebylo o něm pojednáváno ani v médiích (s výjimkou zahraničních), na rozdíl od soudního procesu s divadlem Waterloo.

Na druhou stranu, přestože se soudní jednání lišilo průběhem i cílem, některé jeho rysy se velmi podobají předešlému procesu.

Obvinění se sice spolu neznali tak dobře, jako v předešlém případu a pravděpodobně také proto tolik nespolupracovali. Tudíž v tomto případě bohužel docházelo mnohem více ke vzájemnému obviňování vyslýchaných osob. Téměř všichni vypovídali proti Emilu Hauptmannovi a dosvědčovali jeho výroky.

V případu výslechu Emila Hauptmanna se tak dostáváme v podstatě do stejné situace jako u výslechů obviněných členů divadla Waterloo. Výslech formálně probíhal, ale téměř nebyl brán ohled na to, co obviněný vypovídá. Výslech se skládal pouze s předkládaných výroků a vyjádření obviněného.

„Otázka: Svědek Josef Baďura ve svém protokole ze dne 10. 9. 1974 na str. 3 vypovídá:

‚…Škrhola (Hauptmann) říká vojákovi: ‚já ti dceru dám, ale musíš mi splnit tři přání. Dále jsem pak již zase neslyšel, ovšem jedno přání bylo: ‚musíš jít do Kremlu a doneseš kremroládu‘[…]

Odpověď: Nejsem si vědom, že bych tento výrok pronesl, to že bych mluvil o nějaké kremroládě si vůbec nepamatuji a výrok jako takový odmítám, nic takového jsem neřekl.

Otázka: Svědek Jan Chládek ve svém protokole ze dne 19. 8. 1974 na str. 3 vypovídá:

‚…Prvým úkolem, který Kabát dostal bylo, jak řekl Hauptmann za loutku Škrholy, sebrat ve světě co nejvíc kombajnů[…]. Druhým úkolem […]bylo, aby šel do Kremlu k Brežněvovi pro peníze na kremroládu[…].

Odpověď: Nejsem si vědom toho, že bych toto řekl.“[78]

[78]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Emila Hauptmanna, Brno, 16. 9. 1974, str. 3

V tomto líčení se vyšetřující alespoň drží jednoho výroku, který Hauptmann údajně řekl, tedy na rozdíl od případu Waterloo, kde byly výslechy daleko roztříštěnější, drží výslech smysluplnou rovinu. Jeden z rozdílů výslechů u těchto dvou případů je, že výslechy aktérů případu Waterloo se zaměřovaly hlavně na ideové a myšlenkové směřování obviněných. V tomto případě spíš bylo potřeba prokázat, co Hauptmann řekl. Každopádně jeho snaha se obhájit, tedy vehrát se do role nevinného, neměla žádný význam. Opět zde byl výsledek výslechů do vysoké míry určen dříve, než vůbec začal.

Naplánovanost, tedy i inscenovanost tohoto procesu lze číst i z rysu, který jsem již předestřela výše, tedy z čeho všeho byli aktéři obviněni. Snaha nalézt na jejich činech cokoliv pobuřujícího, nebo nápomocného hlavnímu podezřelému Emilu Hauptmannovi zde byla naprosto čitelná. Zde bych ráda opět připomněla činy, za které byli nehrající členové skupinky obviněni a to jen za nošení židlí, nápojů a hlídání zavazadel. Stejně tak patrná snaha všechny z něčeho obvinit, či na nich nalézt cokoliv závadného a pobuřujícího je evidentní z popisů Lenky Horákové, o které je v protokolech opakovaně psáno, že byla výstředně oblečena. Konkrétně příslušník StB v civilu o celé skupince uvedl: *„Kolem 10.00 hodiny jsem si povšiml skupiny čtyř lidí, kteří u mě vzbudili pozornost svým oblečením a zjevem i chováním. Tito byli zarostlí a výstředně oblečení. Rozhodl jsem se proto věnovat těmto lidem při výkonu služby zvýšenou pozornost.“* [79] Toto výstřední oblečení bylo chápáno jako prostředek připoutání pozornosti kolem návštěvníků poutě a zaujetí většího množství lidí, kteří mohou dění přihlížet.

V tomto případě, hlavně ve výsleších se také odráží, do jaké míry si StB uvědomuje důležitost publika u takové události. Nejen, že ve všech výsleších svědků a části výslechů obviněných byl zapsán odhad počtu lidí, kteří loutkové improvizaci přihlíželi, ale tento odhad se velmi lišil a korespondoval s postavením vyslýchané osoby. Příslušník StB v civilu vypověděl, že před začátkem improvizace *„bylo před restaurací asi 200 lidí, kteří se pomalu počali shromažďovat blíže k loutkařům.“*[80] Při zatýkání odhadoval, že *„kolem celé společnosti bylo shromážděno asi 50 lidí, mnohem více lidí bylo však ve větším okruhu, avšak i tito lidé scénky sledovali, neboť Hauptmann mluvil velmi hlasitě, aby jej slyšelo co nejvíce lidí.“*[81]

[79]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Jana Chládka, Brno, 19. 8. 1974, str. 1

[80]Tamtéž, str. 2

[81]Tamtéž, str. 4

Jiný zaměstnanec StB vypovídal, že produkci sledovalo dokonce 80 lidí. Jiný svědek, který byl pravděpodobně náhodně vybrán z davu, neměl tedy nic společného s StB, vypověděl, že *„uviděl, že před restaurací je dav asi 30 lidí, který sleduje tři osoby[…].“*[82]

Sám Emil Hauptmann popisuje počet lidí takto: *„Nejprve jsme hráli pro ty dva chlapce, kteří mě požádali, abych jim loutky ukázal. Během naší produkce, kdy jsme ukazovali úryvky z pohádek, přišli tam další lidé i s dětmi, kteří si sedli na židle a děti si vzali na klín. Celý náš výstup byl improvizovaný a předváděli jsme úryvky z různých pohádek. Když však přišli další lidí v počtu asi dvaceti i s dětmi, přišla za námi Lenka Horáková. […]“*[83]

Pravděpodobně není možné zjistit, kolik lidí skutečně produkci přihlíželo, to ani není můj záměr. V ukázkách se však projevuje, jakou míru důležitosti přikládala StB publiku. Po právní stránce počet přihlížejících totiž neměl význam, jelikož pobuřování bylo trestné, pokud se odehrávalo již před dvěma osobami.

Nejzajímavějším aspektem tohoto případu z divadelního hlediska bylo samotné dění na pouti a zvláště následné zatýkání. V tomto okamžiku se totiž opět a nejvíce projevilo, jak moc si příslušníci StB uvědomovali, že herci působí na publikum (což už se v malé míře projevilo i ve stálém vyčíslování přihlížejících lidí) a tomuto působení potřebují přinejmenším zamezit, v lepším případě jej převzít do vlastních rukou a využít ke svému prospěchu. Hlavním důvodem v tomto případě bylo ukázat lidem na pouti, že pokud se zde bude odehrávat cokoliv protirežimního, budou účastníci pozatýkáni a posléze souzeni a můžou se dostat až do vězení.

Dění při pouti v Hostýně sledovalo několik příslušníků StB v civilu, jednomu z nich skupina kolem Hauptmanna přišla podezřelá již na začátku a tak na ně dával zvýšený pozor. Tento příslušník StB v civilu byl přítomen právě i při divadelním výstupu Emila Hauptmanna. Přibližně v půlce výstupu s loutkami se rozhodl tento policista zasáhnout, což popisuje takto: *„V této době jsem odešel k vozu, abych zavolal vysílací stanicí pomoc dalších příslušníků, neboť kolem loutkařů začalo velké srocování lidí, mezi nimiž se výstup loutkařů setkal se značným ohlasem.“*[84]

Z tohoto výňatku vyplývají dvě divadelně zajímavé informace. V první řadě je z tohoto výňatku evidentní jakou vážnost příslušník StB přikládá právě publiku. Uvádí, že se

[82]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Antonína Novosada, Bystřice nad Hostýnem, 3. 9. 1974, str. 2

[83]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Emila Hauptmanna, Brno, 19. 8. 1974, str. 4

[84]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Jana Chládka, Brno, 19. 8. 1974, str. 3

rozhodl volat své kolegy právě z důvodu, že se kolem loutkářů srocoval velký počet lidí. Rozhodujícím faktorem tedy nebyla stupňovaná závadnost výroků, nebo jakýkoliv jiný aspekt, za který byli posléze loutkáři potrestání, ale zájem a ohlas publika.

Druhý zajímavý fakt, který z tohoto úryvku vyplývá, je, že tento příslušník StB nemohl zasáhnout sám. Na konci výslechu tento příslušník StB, jak už jsme řekli, uvádí, že byl v civilu a nemohl zatýkat. Policisté, které volal na pomoc, byli v uniformách a jeli zatknout Hauptmanna ve služebním autě.

Z výslechu nepřímo vyplývá, že tento příslušník StB v civilu nechtěl Hauptmanna a ostatní konfrontovat právě z důvodu, že nebyl uniformovaný – což znamená, že neměl potřebný kostým, aby mohl vystupovat v roli plnoprávného příslušníka. Místo toho, aby „protizákonné" vystupování Hauptmanna a spol. okamžitě ukončil, čekal ještě dlouhou dobu na příjezd kolegů, kteří v roli policistů z výše zmíněných důvodů mohli vystoupit.

Tuto domněnku dotvrzuje výslech dalšího příslušníka StB v civilu, který u výslechu uvedl, že *„[...]Uvažovali jsme však tak, že vzhledem k tomu, že kolem hrajících bylo soustředěno mimo několika dětí mnoho dospělých a mezi nimi i podnapilých občanů, nebylo by vhodné zakročit v civilu, a proto jsme chtěli pro zákrok sehnat uniformovaného příslušníka SNB."*[85]

Závažnost této potřeby dokládá následné dění, kdy tento příslušník StB v civilu popisuje, jakým způsobem sháněl kolegy, kteří by mohli Hauptmanna a spol. zatknout. V současné době tento popis může způsobit víceméně jako nepovedená groteska, než seriózní snaha o zatčení pachatelů, ale jedná se také o vyjádření neuvěřitelné snahy o sehnání kolegů.[86] Ze zmíněných výslechů tedy vyplývá, že se v jednu chvíli na Hostýnu kvůli Hauptmannovi sjela rovnou tři auta VB a několik příslušníků v civilu.

Při čtení popisu zatýkání, který popisoval opět jeden z příslušníků StB v civilu, může se zdát až přehnané, když uvážíme, že bylo zatčeno pět neozbrojených, neagresivních lidí, kteří provozovali improvizované loutkové divadlo.

---

[85]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Josefa Křižana, Kroměříž, 28. 8. 1974, str. 3

[86]„Vzhledem k tomu, že na místě žádní uniformovaní příslušníci v této době nebyli, rozhodl jsem se je zavolat telefonicky z restaurace. Okamžitě jsem tedy odešel do kanceláře vedoucího restaurace, odkud jsem telefonicky volal na OO VB Bystřice P. H. a když jsem nedostal spojení, řekl jsem zde přítomnému Janu Chládkovi, že pojedeme pro hlídku VB. […] Od restaurace jsme tedy […] jeli směrem do Bystřice p. H, kde jsme na místním OO VB chtěli přizvat příslušníky k provedení zákroku. Během cesty jsme však ještě zastavili u jednoho stánku u hřbitova v Bystřici, kde jsme provedli služební zásah a během tohoto k nám přijeli automobilem příslušníci OO VB Bystřice, se kterými jsme pak okamžitě odjeli na Hostýn. Zde jsem již viděl, že kolem loutkářů jsou orgáni SNB v uniformách a že probíhá předvádění těchto osob do služebních automobilů." Tamtéž, str. 4

Jediným důvodem, pro tak spektakulární zatýkání je právě snaha ukázat před publikem potrestání loutkářů v co nejefektivnějším světle. Snaha převzít divadlo do vlastních rukou a strhnout pozornost z produkce na její následky (potrestání).

VB přijela evidentně minimálně dvěma auty, přičemž se později přidalo další auto (s vyslýchaným příslušníkem) a dalšími dvěma auty. Z výslechů vyplývá, že těmito automobily příslušníci VB přijeli až k restauraci, kde Hauptmanna a spol. pozatýkali.

„[…] Od této chvíle již nedošlo k dalším výstupům, neboť přijeli příslušníci, které jsem zavolal, abychom předvedli shora jmenované osoby na OO-VB za účelem prověření. […] Abychom zabránili nežádoucí činnosti jmenovaných, rozhodli jsme se je urychleně odvést z místa, kde byl dav lidí, kteří jejich činnosti přihlíželi.“[87]

Zbytek dění lépe popisuje příslušník v civilu, který zrovna dorazil k dějišti, slovy: *„[…] Zde jsem již viděl, že kolem loutkářů jsou orgáni SNB v uniformách a že probíhá předvádění těchto osob do služebních automobilů. […] Když jsem se pak začal znovu věnovat shluku lidí, viděl, jsem, že z tohoto vyběhl vousatý mladík, který vodil Škrholu a běží sice ke služebním automobilům, které stály po levé straně restaurace, ovšem těsně před automobily zabočil za restauraci a utíkal od příslušníků pryč. Tohoto pronásledoval orgán OO VB Václav Miller, ovšem já, když jsem viděl, že ho ho pronásleduje stále sám, jsem také utíkal za vousatým mladíkem, kterého jsme pak zadrželi asi 150 m od restaurace a předali příslušníkům na OO VB Bystřice p.H. […]“*

Jsem si vědoma toho, že nejvíce spektakulárně zde působí zatýkání utíkajícího Emila Hauptmanna, ale ať už by tento utíkal, či ne, i tak se z inprovizovaného představení loutkářů v této chvíli stalo improvizované představení zatýkání pachatelů a to nejen pro samotné příslušníky VB a SNB, ale také pro publikum.

Tento fakt je patrný právě z výslechů svědků, když popisují dění na Hostýně, zastavují se nejvíce právě u samotného zatýkání.

Například vedoucí restaurace, u které se vše odehrávalo, ve výpovědi k představení loutkářů jen uvedl, jak hrající zná a poté: *„O čem hra pojednávala, to jsem zase nepostřehl, ani jsem neslyšel žádné dialogy, ovšem viděl jsem v té době, že nějaký mladý chlapec ve stáří asi 7 let vyskočil vousatému muži na záda, bouchal ho do týla a říkal něco ve smyslu, že je indián, nebo něco takového.“*[88] Načež zatýkání ten samý člověk popsal v daleko větší šíři: *„Já jsem se zde prakticky zdržel velmi malý moment, přišel jsem v okamžiku, kdy již*

[87]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Jana Chládka, Brno, 19. 8. 1974, str. 4

[88]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Miroslava Mrázka, Chvalčov, 28. 8. 1974, str. 3

příslušníci proti skupině zasahovali. Viděl jsem pak, že známá dívka ve společnosti dvou nějakých mladíků je bezpečností odváděna do automobilu a když jsem přišel ke vchodu do restaurace, uviděl jsem že vousatý muž, který vystupoval celou dobu s loutkami, utíká směrem někam za restauraci. Za tímto vousatým mužem utíkal příslušník SNB, zda ho však dostihl to nevím, ovšem později jsem si všimnul, že i vousatý muž je ve služebním automobilu.“[89]

Většina dalších svědků uvádí, že představení neviděla a popisuje spíše následný zátah na loutkáře. V jedné z výpovědí například popsal svědek, kde všude loutkáře viděl, kde se pohybovali, avšak že jejich dialogy neposlouchal a z celé události konkrétněji vypovídá právě toto: *„Když jsem pak opět za nějakou chvíli vyšel z restaurace na verandu. […] Bylo zde nápadné ticho a já jsem si všimnul, že na místě jsou také příslušníci SNB. Viděl jsem také, že odvádějí některé ze zmíněné společnosti do služebních automobilů, SNB. Zeptal jsem se lidí, co se děje a tito mi řekli, že vousatý muž, respektive společnost, která hrála loutkové improvizované divadlo, se dopustila nějakých výroků protistátních, blíže mi nebylo řečeno jakých a že tu napadali výroky spojenecké vztahy s SSSR. Blíže jsem se nedověděl.[…]“*[90]

Myslím, že přesně o toto vyznění divadelní události StB usilovala. Jejím záměrem bylo, aby samotné výroky u diváků zastínila událost zatýkání a myšlenka, že pokud člověk pobuřuje, bude za to potrestán.

Z tohoto hlediska bylo pro StB zatýkání a následné stíhání Hauptmanna a spol. úspěšné. Vytvořit následně ze samotného procesu ukázkové potrestání, už se StB nesnažila, pravděpodobně proto, že nebylo potřeba. Nejednalo se o etablované divadlo, které pobuřující produkci opakovaně uvádělo, ani nezesměšňovali žádné vážné sovětské dílo.

Proces společnosti a politice posloužil, jak mohl nejvíce, nadále se o něm neobjevuje žádná další zmínka (až na zmínku v zahraničním rozhlase), ať už v médiích, nebo od pamětníků, přestože proces samotný jako divák navštívil Ivan Jirous.[91]

Ze stejných důvodů se proces v médiích opět nevynořil ani po Sametové revoluci, jak tomu bylo v předešlém případu.

[89]Tamtéž, str. 3-4

[90]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Ladislava Nuce, Hostýn, 1. 9. 1974, str. 4

[91] Podle svědectví Ivana Biela, viz soukromý archiv profesora V. Justa.

4. 3. Jaroslav Máslo a spol.

Poslední ze třech zmiňovaných případů má nejvíce společných rysů s případem Emila Hauptmanna. Opět se nedotýkal žádného etablovaného divadla, či divadelního spolku, ale několika přátel z vysoké školy, kteří zaujímali negativní postoj k režimu. Máslo a spol. neuváděli žádnou ryze divadelní produkci, jejich činnost by se dala pravděpodobněji popsat jako pořádání studentských večírků za doprovodu zpěvu a (pravděpodobně komentovaného) pouštění magnetofonových nahrávek.

Opět se případu nedostalo žádného vleklého soudu, ani mediálního ohlasu, avšak z divadelního hlediska lze opět najít velmi zajímavé rysy.

Nejzajímavějším rysem je samotná nutnost otevření případu. Z dokladů, které se mi o procesu podařilo získat, nevyplývá žádný racionální důvod, proč byl tento případ otevřen, jakým způsobem se StB dozvěděla o pobuřující činnosti studentů univerzity. Jediným smysluplným odůvodněním pro otevření tohoto procesu je politicko-společenská situace 70. let samotná.

V době, kdy bylo proti skupině studentů zahájeno trestní stíhání, zrovna probíhaly čistky pedagogických sborů na univerzitách napříč republikou, toto dění se nevyhnulo ani Univerzitě v Hradci Králové, kde byli šetřeni různí profesoři.

Stíhání skupiny studentů působí tak, že přesně zapadá do těchto čistek. V dokumentech k případu nejsou žádné důkazy, že by měla StB nějaký důvod začít stíhat tuto skupinu studentů dříve, než proti nim začali ostatní studenti vypovídat.

Hned u prvního výslechu si StB předvolala studenta, který se dopustil prohřešku v minulosti, za něž byl kázeňsky trestán a nyní napravil své chování. Tohoto studenta vyslýchali: *„Z našich poznatků je zřejmé, že Vaše poučení spočívalo pouze v tom, abyste se již do dalších akcí nezapojil, avšak nijak Vás to nepoučilo v tom smyslu, abyste proti některým jevům na fakultě i na kolejích nevystupoval. Vyjádřete se k tomu.*

Odpověď: Souhlasím s Vámi v tomto tvrzení, i když jsem si byl vědom toho, že politická situace mezi studenty není dobrá a že se mezi nimi projevuje řada negativních jevů. Jsem si vědom toho, že proti těmto jevům jsem nevystupoval nejen já, ale ani nikdo jiný ze studentů na kolejích.

Otázka: Jaké negativní jevy máte na mysli a kterých studentů se toto negativní jednání týká?“[92]

Po této otázce vyslýchaný začal popisovat chování studentů, mezi nimiž se objevila i jména těch, které StB později obvinila.

[92]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď Milana Košťála, Hradec Králové, 19. 11. 1971, str. 1-2

Tento výslech neměl žádných dalších otázek, policista už jen apeloval na poučení tohoto studenta a výslech ukončil. Tedy zatím se nejednalo o hlubší vyšetřování konkrétních obviněných.

Stejně tak další výslechy začínají podobně nekonkrétními formulacemi, například: *„Vypovězte vše, co je Vám známo o protisovětských a protisocialistických tendencích u některých studentů na Pedagogické fakultě v Hradci Králové“*[93]

Touto frází začíná několik dalších výslechů, které vlastně neobsahují jiných otázek. Jako kdyby se StB jen chtěla informovat, proti komu má začít vést vyšetřování.

Potom, co StB zjistila jména možných pachatelů, běžely výslechy obvyklým směrem. StB se snažila sesbírat co nejvíce informací o pobuřujícím chování obviněných a zároveň tyto donutit, aby se navzájem usvědčili z chování, ze kterého byli obviněni.

Tento postup na začátku procesu jasně dokládá, jakým způsobem byl tento proces vystavěn, že nejdřív vznikla myšlenka procesu a až poté se hledali možní viníci. Nešlo o to obvinit a uvěznit konkrétní lidi, ale vytvořit proces a najít takové osoby, které do něho pasují. Z tohoto vyplývá, že proces byl vytvořen hlavně pro proces samotný. Opět se jednalo o ukázkový případ, kdy StB chtěla z kolektivu studentů vybrat hříšníky a ty potrestat. Tím ukázala, že pokud se budou studenti chovat problémově (jako v prvním případě divadelníci), mohou být a budou potrestáni. Tedy opět se jedná o divadlo v širokém slova smyslu působící na publikum, kterým v tomto případě byli studenti vysoké školy v Hradci Králové.

Zápisy ze soudního líčení nemám k dispozici, ale vzhledem k tomu, že o samotném soudním líčení nebyl stejně jako v předešlém případě žádný ohlas v tisku, a ani po revoluci tento případ nebyl znám, nemyslím, že by bylo soudní líčení stejně vleklé jako v případu Waterloo.

Pravděpodobně k využití soudního jednání jako ukázkového případu nedošlo i z důvodu, že se nejednalo o umělce či veřejně známé osobnosti. V případu také nefiguroval žádný důkaz, nebo znalci, kteří by případu a hlavně žalobě dodali potřebnou vážnost.

Pravděpodobně měl tento případ vyvolat pouze strach a nutně následný pořádek na univerzitě, to splnilo již samotné stíhání a proto byl uzavřen v celkové tichosti.

[93]Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď Josefa Frýdy, Hradec Králové, 13. 1. 1972, str. 1

5. Závěr

Z výběru několika procesů, které se odehrávaly v raných 70. letech 20. století a které postihly buď samotná divadla, nebo skupiny lidí, kteří se projevovali více či méně divadelním jazykem, vyplývá několik společných jmenovatelů.

Všechny tři případy skončily pro obviněné několikaletým nepodmíněným trestem na základě § 100 trestního zákoníku z roku 1969. Tento společný jmenovatel je však esenciální. Případy, které jsem nastudovala, totiž vykazovaly známky jistého předurčení.
Výpovědi ze strany StB probíhaly takovým způsobem, že nebylo možné dojít k jinému výsledku, než předem danému a naplánovanému. Už z tohoto důvodu se jednalo více o představení před publikem, kterým byla tehdejší široká společnost, než o nezaujaté soudní jednání.

Dalším důležitým společným rysem všech případů je to, že se jednalo o lidi, kteří ať už dlouhodobě nebo dočasně svými činy ovlivňovali společnost takovým způsobem, jaký tehdejší režim považoval za škodlivý. A analogicky byli tito lidé předem, mimo soudní budovu připravenými rozsudky i posudky trestáni. A také v průběhu ať už zatýkání, výslechů, či samotného soudu se StB snažila co nejvíce – výrobou precedentního případu - ovlivnit společnost, která věděla o počínání viníků. Takovým způsobem si tehdejší režim budoval v lidech respekt a strach z možného projevování negativních postojů.

Do stejné linie vykonstruovaných či inscenovaných procesů a následných trestů bychom mohli zařadit soudní proces s Miladou Horákovou, ale i další, méně evidentní případy v různých historických dobách. Jedním z prvních doložených případů v úplně jiné společenské i kulturní situaci, a přece s některými podobnými rysy, by se dal považovat i dávný soudní proces s řeckým filozofem Sokratem:

„Pravím tedy Vám mužové, kteří jste mi vzali život, že na Vás přijde trest hned po mé smrti. […] Vy jste to totiž dělali v domnění, že se zbavíte nutnosti podrobovat zkoušce svůj život, ale dopadne vám to, jak já soudím, právě naopak. […] Neboť jestliže se domníváte, že zabíjením lidí zabráníte, aby vám nikdo nevyčítal, že nesprávně žijete, neuvažujete dobře. Tento způsob zbavovati se soudců není totiž ani dobře možný ani krásný, ale onen je i nejkrásnější i nejsnažší neumlčovat jiných nýbrž zařizovati sám sebe, aby byl člověk co nejlepší. S touto tedy věštbou odcházím od vás, kteří jste mě odsoudili.“[94]

[94]PLATÓN. Obrana Sókrata. PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. 2. Praha: ISE, 1932, s. 69-70.

6. Seznam použité literatury

JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8.

JUST, Vladimír.*Teatralita politického procesu aneb "Horáková a společníci" jako divadelní inscenace.* Divadelní revue. Praha, 2006, 7.(2), str. 3-24

JUST, Vladimír. *Byl kníže Potěmkin divadelník? aneb může být skryté divadlo divadlem?* Divadelní revue. 2007, 8(3), 3-15.

JUST, Vladimír. *Věc: Vlasta Burian*. Praha: Rozmluvy, 1991. Rozmluvy. ISBN 8085336049

KATAJEV, Valentin. *Syn Pluku*. 6. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

LAZORČÁKOVÁ, Tatjana. *Pódia z krabičky: nesoustavné nahlédnutí do historie malých neprofesionálních scén 60. let 20. století*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2005. ISBN 80-7068-191-8.

LAZORČÁKOVÁ, Tatjana, ROUBAL, Jan: K netradičnímu divadlu na Moravě a ve Slezsku 60.-80.let dvacátého století. Praha, Pražská scéna 2003, s. 116-118

PLATÓN. Obrana Sókrata. PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. 2. Praha: ISE, 1932, s. 37-72.

PODHRÁZKÝ, Petr a spol., BINAR, Ivan, ed. *Syn pluku a historie*. München: Obrys/kontur-PmD, 1987.

STEINER, Petr. *Poetika politického procesu: Dělný lid kontra Rudolf Slánský a spol.* In: STEINER, Petr. *Lustrování Literatury: česká fikce v politickém kontextu.* N. Y. USA: Cornell University Press, 2000, s. 206-207. ISBN 8071065188. Str. 175-224

TITTLEROVÁ, Silvie. *Divadlo pod okapem a Waterloo: V Ostravě v letech 1961-1970*. Olomouc, 1996. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

Rozhovor s Josefem Fraisem. Tvorba. 1976, (42), 9.

Provokace na "mobilizační rozkaz". Nová Svoboda. Ostrava, 1972, **28**(32), 4.

Waterloo, scéna prvního úderu. Scéna 15. Praha. 1990, (14), s. 8

Trestní zákon. In: 1961, ročník 1961, číslo 140. Dostupné také z: https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon140-1961.pdf

7. Seznam použitých pramenů

Okresní soud v Ostravě. 1T 3/71. Protokol o hlavním líčení, Ostrava, 24. 1. 1971.

Univerzita Palackého, Archiv zaměstnanců Pedagogické fakulty, spis Miroslava Kaly, Komplexní zhodnocení učitele k platovému postupu, Olomouc, rok neznámý.

Univerzita Palackého, Archiv zaměstnanců Pedagogické fakulty, spis Ljubov Ordeltová, Doc. PhDr. Ljubov Ordeltová, CSc. – návrh na ustanovení docentkou. Olomouc, 17. 4. 1979.

Univerzita Palackého, Archiv zaměstnanců Pedagogické fakulty, spis Ljubov Ordeltová, Návrh na jmenování s. PhDr. Ljubov Ordeltové, CSc. Docentkou ve smyslu ustanovení písm.e/§ 55a zák.č. 163/69 Sb., Olomouc, datum neznámé.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, VS/ČVS-40/1971, Znalecký posudek předloženého písemného materiálu, Olomouc, 2. 6. 1971.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Emila Hauptmanna, Brno, 19. 8. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Jana Chládka, Brno, 19. 8. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Lubomíra Piperka, Brno, 17. 8. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Emila Hauptmanna, Brno, 27. 8. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Františka Maxery, Brno, 19. 8. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Emila Hauptmanna, Brno, 4. 9. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Bylo nebylo, aneb jednou bylo určitě, datum a místo neznámé.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Dopis Lence Horákové od Františka Maxery odňatý při domovní prohlídce u Lenky Horákové, neznámé místo a datum.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Dopis Františkovi Maxerovi od Lenky Horákové, neznámé místo a datum.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Františka Maxery, Brno, 26. 8. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněné Lenky Horákové, Brno, 8. 10. 1974.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu podezřelého Františka Květoně, Brno, 19. 8. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněné Lenky Horákové, Brno, 21. 8. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Obžaloba, Kroměříž, 30. 10. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Rozsudek jménem republiky, Kroměříž, 11. 12. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Usnesení, Kroměříž, 22. 1. 1975.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu obviněného Emila Hauptmanna, Brno, 16. 9. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Antonína Novosada, Bystřice nad Hostýnem, 3. 9. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Josefa Křižana, Kroměříž, 28. 8. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Miroslava Mrázka, Chvalčov, 28. 8. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V100-90 BN, Protokol o výslechu svědka Ladislava Nuce, Hostýn, 1. 9. 1974.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď Milana Košťála, Hradec Králové, 19. 11. 1971.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď Josefa Frýdy, Hradec Králové, 13. 1. 1972.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď svědka Kamila Janiše, Hradec Králové, 13. 1. 1972.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Výpověď svědka Antonína Kačírka, Hradec Králové, 18. 1. 1972.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Protokol o výslechu obviněného Jaroslava Másla, Hradec Králové, 8. 3. 1972.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Protokol o výslechu obviněného Jiřího Pavláska, Hradec Králové, 8. 3. 1972.
Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V4629, Rozsudek jménem republiky, Hradec Králové, 30. 5. 1972.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V6647, Usnesení podle § 160 ods. 1 tr. řádu, Hradec Králové, 19. 11. 1984, str. 1

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V6647, Dokumentace: Fotokopie přepisů dopisů obviněných ze Švédska, datum a místo neznámé.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Protokol o výslechu svědka Jaroslava Skýby, Ostrava, 25. 6. 1971.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Protokol o výslechu obviněného Petra Podhrázkého, Ostrava, 29. 4. 1971.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Protokol o výslechu obviněného Petra Ullmanna, Ostrava, 9. 3. 1971.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Usnesení o zahájení trestního stíhání Petra Podhrázkého, Ostrava, 25. 2. 1971.

Ústav pro studium totalitních režimů, Archiv bezpečnostních složek, V7625, Výslech svědka Luďka Nekudy, Ostrava, 23. 6. 1971.